

FIKCIJA I FAKCIJA U ROMANU "NA DRINI ĆUPRIJA" IVE ANDRIĆA

Bošnjak, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:734717>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

FAKCIJA I FIKCIJA U ROMANU „NA DRINI ĆUPRIJA”

IVANA BOŠNJAK

SPLIT, 2021.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Književnost i zbilja

Fakcija i fikcija u romanu „Na Drini ćuprija“ Ive Andrića

Studentica:

Ivana Bošnjak

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2021. godine

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. BIOGRAFIJA IVE ANDRIĆA.....	6
2.1. Književni uzori.....	8
3. ROMAN <i>NA DRINI ĆUPRIJA</i>	11
3.1. Andrićeve pripreme za pisanje romana „Na Drini ćuprija“	11
3.2. Kada je roman „Na Drini ćuprija“ nastao?.....	12
3.3. Kratki sadržaj romana <i>Na Drini ćuprija</i>	12
4. IVO ANDRIĆ O FIKCIJI I FAKCIJI	18
5. PRIČA I MOST.....	19
6. FIKCIJA I FAKCIJA U ROMANU <i>NA DRINI ĆUPRIJA</i>	20
6.1. Rade Neimar, Stoja i Ostoja; motiv zaziđivanja.....	20
6.2. Priča o Arapinu.....	22
6.3. Radislav	23
6.4. Danak u krvi	24
6.4.1. Danak u krvi i Mehmed-paša Sokolović	29
6.4.2. Mehmed-paša Sokolović	31
6. 5. Most.....	31
6. 6. Spajanje fikcije i faksije	32
6. 7. Osmanska i austrougarska uprava	33
6. 8. Alihodža	34
6.9. Lotika	35
6. 10. Ratni događaji.....	36
6. 11. Kraljević Marko i Alija Đerzelez	37
7. KAKO SU PRIČE OBLIKOVANE?	38
8. ZNAČAJ ĆUPRIJE – ŽIVOT PRIJE MOSTA.....	40
9. ZAKLJUČAK	42
LITERATURA.....	43
Sažetak	45
Abstract	46

„Sve može biti. Ali jedino ne može: ne može biti da će posve i zauvek nestati velikih i umnih ljudi koji će za božju ljubav podizati trajne građevine, da bi zemlja bila lepša i čovek u njoj živio lakše i bolje. Kad bi njih nestalo, to bi značilo da će i božja ljubav ugasnuti i nestati sa sveta. To ne može biti.“

Ivo Andrić

1. UVOD

Ivo Andrić u romanu *Na Drini ćuprija* donosi povijest višegradskog kraja dugu gotovo četiri stoljeća. Most na Drini sagrađen je 1516. godine, a srušen je 1914. Obuhvaćen je veliki period pa skladno s time Andrić mijenja i pripovjedačke tehnike i pripovjedne strategije. U prvom dijelu romana pripovijedanje o zbilji prekida čestim umetanjem legendi i priča, dok u drugom dijelu romana izbjegava mitsku i predajnu dimenziju koju je koristio za interpretaciju udaljene povijesti. Fokus s općeg pomaknuo je na pojedinačno. Povijest je u ovom romanu tek pozadinska buka u kojoj se stalno prepleću mit i zbilja višegradskog čovjeka. Vrijeme radnje obuhvaća period osmanske i austrijske okupacije. Vidno se promijenio život u gradu, a jedino nepromjenjivo ostala je neraskidiva povezanost stanovnika Višegrada s mostom.

Ćuprija je vječni čuvar sjećanja, pokretač pripovijedanja, amalgam povijesne istine i faksije. Oko nje stvarali su se mitovi, legende i predaje. Andrić dopušta da povijest preraste u priču, demistificira mitove, ali i dokazuje da su neraskidivo povezani s poviješću. Faksija se prepleće s fikcijom i to s lakoćom kao da ne želi dopustiti da se nepotrebno propitkuje ono što se prenosi s koljena na koljeno. Drži da je to kulturno blago koji je važan segment u oblikovanju kulturnog identiteta naroda. Pamćenje predaja, legendi i mitova, njihovo čuvanje i prenošenje potrebno je da jedna zajednica samoopstane jer pamćenje povijesti nikad nije cjelovito, iz nje se uzima samo ono što odgovara sustavu vrijednosti. Pripovijedanjem povijesti događa se da se gubi objektivna dimenzija, a da se unosi subjektivnost onoga tko pripovijeda.

S obzirom na to da je most temeljna okosnica djela, te da je jedino oko čega se svi uvijek slažu – da je najvažnije bilo sagrađiti ćupriju i najveći grijeh dirati u nju, prigodan je citat iz Andrićevog djela *Znakovi pored puta*:

U stvari, svaki most predstavlja jedan grub i još za zemlju vezani početak čovekovog napora da ostvari svoj san o savladavanju zemljine težine, pa zatim o letenju, da bi se tako ovaladalo svetom i da bi čovek zauzeo bolje mesto na zemlji koju gazi i u vasioni koja ga okružuje.

2. BIOGRAFIJA IVE ANDRIĆA

Ivo Andrić jedan je od najistaknutijih pisaca dvadesetog stoljeća. Bio je pripovjedač, romansijer, pjesnik i esejist. Rodio se 9. listopada 1892. godine u Travniku u siromašnoj zanatskoj obitelji, a ranu mladost je proveo u Višegradu. Gimnazijsko je obrazovanje nastavio u Sarajevu. S obzirom na to da je rano ostao bez roditelja, mladost mu nije bila bezbrižna, štoviše, tek s mnogo odricanja i napora uspio je steći sveučilišnu diplomu (studirao je filozofiju – odsjek slovenske književnosti i povijesti u Zagrebu, Beču, Krakovu i Gracu).¹

Andrić je još od srednjoškolskih dana bio uključen u djelatnosti revolucionarne omladine *Mlada Bosna* koja se borila za nacionalno oslobođenje jugoslavenskih naroda (*isto*).

Književno stvaralaštvo počinje poezijom koju je objavljivao u zborniku *Hrvatska mlada lirika*. Godine 1914., kada je počeo Prvi svjetski rat, Andrić se odmarao u Splitu. Tada su ga uhitile austrougarske vlasti pa je Andrić sljedeće tri godine proveo u zatvoru, tamnici i internaciji. Nedugo nakon toga zajedno s Vladimirom Ćorovićem, Brankom Mašićem i Nikom Bartulovićem pokreće časopis *Književni jug*.

U razdoblju 1921.-1941. Andrić je radio u diplomatskoj službi – radio je s konzulantima i poslanstvima u Gracu, Rimu, Bukureštu, Madridu, Ženevi i Berlinu.

Na Sveučilištu u Grazu obranio je doktorsku disertaciju *Die Entwicklung des geistlichen Lebens in Bosnien unter der Einwirkung der Türkischen Herrschaft (Razvoj duhovnog života u Bosni za vrijeme turske uprave)*. Andrić predgovor počinje: „Rečeno je da je osvajanjem Carigrada, evropskom čovečanstvu naneta rana. Biće da je malo zemalja koje su ovaj udar imale teže i bolnije da oseće nego što je slučaj sa Bosnom.“²

Međutim, za vrijeme Drugog svjetskog rata, odlučuje se na povučeni život u okupiranom Beogradu. U tom je razdoblju napisao neka od svojih najznačajnijih djela: *Na Drini ćuprija*, *Travnička hronika* i *Gospođica*. Nakon što je Beograd oslobođen, Andrić se posvećuje odgovornim dužnostima – postaje poslanik u *Skupštini BiH* i u *Saveznoj skupštini*, a bio je i predsjednik *Saveznika književnika Jugoslavije* i predsjednik *Udruženja književnika Srbije*. Radio je još i kao član *Savjeta Federacije*. Od godine 1939. redovni je član *Srpske akademije nauka i umjetnosti*, zatim dopisni član *Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* i

¹ Trifković, Risto (1988). *Na Drini ćuprija* (biografska zabilješka). Sarajevo: Svjetlost. str. 290.

² Dragić, Marko (2003). *Doktorska disertacija Ive Andrića, Motrišta 26*. Mostar: Glasilo Matice hrvatske. 177.

Slovenske akademije znanosti in umetnosti u Ljubljani, a od 1946. počasni je član *Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine*.³

Svoja prva književna djela, pjesme, objavljivao je još dok je pohađao gimnaziju, i to u časopisu *Bosanska vila*. Nakon toga u istome je časopisu objavljivao svoje prijevode tekstova stranih autora. Godine 1918. objavio je prozno djelo *Ex ponto*, a 1920. i svoju prvu pripovijetku *Put Alije Đerzeleza*. Iste je godine objavio i drugu knjigu pjesama u prozi, *Nemiri*. U razdoblju između dva rata, *Srpska književna zadruga* objavila je tri Andrićeve zbirke pripovijedaka (1924., 1931., 1936. – *Pripovetke*).⁴

Godine 1945. Andrić objavljuje *Na Drini ćupriju*, *Travničku hroniku* i *Gospođicu*, a 1954. *Prokletu avliju*. Godine 1948. objavio je pripovijetke *Nove pripovetke*, *Priča o vezirovom slonu*, *Lica* (1960.), *Žena na kamenu* (1962.), itd.⁵

Andrić je eseje počeo objavljivati još u mladosti, a neki od njegovih istaknutih i vrijednih tekstova jesu: *Esej o Goji*, *Razgovor sa Gojom*, ogleđi o Njegošu, Vuku Kočiću, Matavulju, Samokovliji, Gavru Vučkoviću, Vitmenu, Bolivaru, Lorki, Petrarki.⁶

Povelju za životno djelo dobio je 1956. godine, a 1961. dodijeljena mu je Nobelova nagrada za književnost. Bio je prvi jugoslavenski pisac koji je dobio to međunarodno priznanje.⁷

³ Trifković, Risto (1988). *Na Drini ćuprija* (biografska zabilješka). Sarajevo: Svjetlost. str. 291.; Nemeć, Krešimir (2013). *Na Drini ćuprija* (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 11.

⁴ Trifković, Risto (1988). *Na Drini ćuprija* (biografska zabilješka). Sarajevo: Svjetlost. str. 291.

⁵ Isto.

⁶ Isto.

⁷ Isto.

Rodna kuća Ive Andrića u Travniku⁸

2.1. Književni uzori

Ivo Andrić izuzetan je autor koji je u svoje književno djelo uspio provući radnju koja se odvijala u nekoliko stoljeća. Uspio je stvoriti tako dobar narativni model da je četiri stoljeća bosanske povijesti iznio u cjelovitoj, dijakronijskoj perspektivi. Kako bi uspio ostvariti takav narativni model, trebao se koristiti različitim književnim i neknjiževnim žanrovima. Kroniku, žanr na rubu historiografije i književnosti, upoznao je pišući doktorsku disertaciju kada je pomno proučavao franjevačku literaturu i narativne strategije franjevačkih ljetopisaca iz 18. stoljeća. Stečeno znanje koristilo mu je pri pisanju novela, a i odigralo je presudnu ulogu u konstrukciji romana *Na Drini ćuprija*.

U njihovoj formi pisanja u središtu su historiografski zapisi i to u formi anala – kratke bilješke jednostavno i kronološki su raspoređene tako da se događaji samo registriraju. Pisali su još i u formi kronika tako što su važniji događaji za franjevačku zajednicu raspoređeni po

⁸https://hr.wikipedia.org/wiki/Ivo_Andrić#/media/Datoteka:Rodna_kuća_Ive_Andrića_u_Travniku_0.jpg (2. rujna 2021.)

godinama i ispričovijedani s određenom idejom. Franjevački ljetopisi usisali su u svoju strukturu i druge žanrove: propovijedi, svetačke legende, putopise, predaje, priče, pjesme... Sve to Andrić je transportirao u svoje tekstove pa u roman *Na Drini ćuprija* nije uveden samo kroničarski tip kazivanja, nego i mozaične, rastresite pripovjedne strukture.

Priče nisu samo suhoparno registrirani događaji, već su zanimljivo ispričane. Drugi narativni model kojim se Andrić koristio preuzet je iz folklorne tradicije. Kolektivna je mašta stvarala narodne legende i predaje, a u njima se uvijek čuva zrno istine. U autopoetskom tekstu *Razgovor s Goyom* (1934.) objašnjava kako je došao do zaključka da se smisao ne može tražiti u samim događajima, već da umjetnički cilj treba tumačiti povijesna zbivanja, ali i ljudske sudbine kroz povijest. Ljudske sudbine i mudrosti, koje ostavlja tradicija, nigdje se nije realizirala kao u prostoru legendarnog, bajkovitog i općeljudskog – tamo se kriju poruke općeljudskih karaktera.⁹

U romanu *Na Drini ćuprija* fiktivni, legendarno-mitološki sloj ima izuzetno važnu ulogu. Naime, on briše vremenske granice i u dijegezu unosi nove dimenzije.¹⁰

Andrićevo je pripovijedanje, s obzirom na to da je glavni izvor građe nalazio u fratarskim i drugim kronikama, zapisima i predavanjima, logično, kroničarski način pripovijedanja, ali je u njemu građa izuzetno vješto oblikovana. Naime, fabula i likovi spretno su razrađeni. Andrićeve su priče kao roman u malom, svaka stoji stabilno kao kamena građevina u kojoj svaki kamen ima svoje mjesto.¹¹

⁹ Nemeč, Krešimir (2013). *Na Drini ćuprija* (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 403.; Beljan, Iva (2011). *Pripovijedanje povijesti. Ljetopisi bosanskih franjevaca iz 18. stoljeća*, Zagreb-Sarajevo. str. 111.

¹⁰ Jandrić, Ljubo (1982). *Sa Ivom Andrićem, drugo prošireno i dopunjeno izdanje*. Sarajevo. str. 119.

¹¹ Dizdar, Mak (1988). *Na Drini ćuprija* (izvodi iz kritika). Sarajevo: Svjetlost. str. 283.

Ivo Andrić, primanje Nobelove nagrade¹²

¹²https://www.google.com/search?rlz=1C1CHZL_enBA770BA770&q=Ivo+Andri%C4%87+slike&tbm=isch&hips=q:ivo+andri%C4%87+slike,online_chips:nobelova+nagrada:x4WR09Te0LQ%3D&usg=AI4_-kTXLfrGPMmheVzy4om4Fga4CCGxWA&sa=X&ved=2ahUKEwj19p2634vzAhX1JMUKHfEKCeQQgIoDKAJ6BAgEEBA&biw=1526&bih=740&dpr=1.25 (pristup 1. rujna 2021.)

3. ROMAN NA DRINI ČUPRIJA

U romanu *Na Drini ćuprija* obuhvaćena je povijest grada Višegrada u razdoblju od početka građenja mosta (16. stoljeće) pa sve do početka Prvog svjetskog rata kada je most oštećen. U romanu je upravo spomenuti most glavni lik, a on simbolizira trajnost, čvrstoću i veličinu. Andrić u ovome djelu ne opisuje samo povijest grada, nego u priču donosi i splet ljudskih sudbina. Roman je kompozicijski sastavljen od dvadeset i četiri poglavlja, a mnogi se dijelovi daju odvojiti kao samostalne novelističke cjeline. Most je središte oko kojega se odvija sav život, preciznije, svi likovi i zapleti povezani s mostom.¹³

3.1. Andrićeve pripreme za pisanje romana „Na Drini ćuprija“

Andrić je prije pisanja romana iščitavao kraće pripovjedne tekstove koji su nastali dvadesetih godina dvadesetog stoljeća. Jedan od književnih uzora jest novela *Rzavski bregovi* (1924.) – pisana je u formi kronike, tematizira isti, višegraski, prostor, a vrijeme radnje je razdoblje austrijske uprave. Uz to, jedan od likova je Alihodža. Osim toga, uzor je i *Most na Žepi* (1925.) jer su razrađeni slični književni motivi. Spomenuto djelo također počinje gradnjom mosta (vezir Jusuf vraća dug zavičaju odakle je potekao), a tematizira se misterij oko izgradnje mosta.

Andrić je u roman *Na Drini ćuprija* prenio strukturu i motive iz vlastite lirske zbirke *Ex Ponto* (1918.) te lika Salku Ćorkana lika iz svojih novela *Ćorkan i Švabica* (1921.) i *Mila i Prelac* (1936.). U dijelu romana, gdje piše o okupljanju studenata na višegradskom mostu i afirmaciji južnoslavenske nacionalne ideologije, uvodi lika Tome Galusa kojeg je opisao u noveli *Zanos i stradanja Tome Galusa* (1931.). To dovodi do zaključaka da Andrić neprestano proširivao svoje narativne skice, selio ih iz teksta u tekst, a likove je neumorno psihološki oblikovao i uvodio ih u nove i različite egzistencijalne situacije.¹⁴

¹³ Vučković, Radovan (1974). Velika sinteza (O Ivi Andriću). Sarajevo. str. 266.

¹⁴ Nemeč, Krešimir (2013). Na Drini ćuprija (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 403.; Hawkesworth, Celia (1984). Bridge Between East and West. London-Dover. str. 9.

3.2. Kada je roman „Na Drini ćuprija“ nastao?

Godine 1945. objavljen je roman *Na Drini ćuprija*. Nastajao je za vrijeme rata, od srpnja 1942. do prosinca 1943., a Andrić ga je pisao u razrušenom Beogradu. Ratno je razdoblje bilo teško, u tim su se godinama rušili i oni stvarni, a i simbolički mostovi. Kako je Andrić živio kod svoje tete Ane u Višegradu 1894.-1903., na taj se način želio odužiti svom drugom zavičaju, a isto tako odao je čast brutalnoj zbilji koja je zadesila to područje.¹⁵ Višegrad je mjesto gdje je Ivo Andrić proveo svoje djetinjstvo i dolazio u prva životna iskušenja te stekao prva znanja.¹⁶

Završetak romana poklapa se s početkom Prvog svjetskog rata, kada je miniran most na Drini i kada je prvi put u povijesti ćuprija prekinuta. Bila je praznina između šestog i osmog stupa, a most više nije činio poveznicu između dvije obale.¹⁷

3.3. Kratki sadržaj romana *Na Drini ćuprija*

Na Drini nekada nije bilo mosta, već su obale bile spojene skelom. Godine 1516. tom je skelom prešao dječak koji je poslije izrastao u Mehmed-pašu Sokolovića. On se zavjetovao napraviti most pa je naredio zidanje mosta. Sljedećih nekoliko godina stanovnici su se žrtvovali i neumorno ga gradili. Skupina seljaka kojoj se činilo da poslu nema kraja odlučila je prekinuti gradnju, ali to nisu javno izrekli, već su noću rušili ono što su preko dana napravili. Mještani su pomislili kad su vidjeli što se događa da se morske vile¹⁸ protive gradnji. Nedugo nakon, kad su ih uhvatili, Turci su ih nabili na kolac na središnjem dijelu budućeg mosta tako da se s obiju obala rijeke može vidjeti njihovo sporo i teško umiranje.

Nakon glasine da vile ruše most, pojavilo se vjerovanje da će vile umiriti žrtva i to ta da treba u most uzidati novorođenčad – brata i sestru blizance. Jedna gluhonijema djevojka u to je vrijeme rodila blizance, a nije znala tko im je otac. Nažalost, djeca su nedugo nakon poroda

¹⁵ Nemeć, Krešimir (2013). *Na Drini ćuprija* (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 402.

¹⁶ Leovac, Slavko (1988). *Na Drini ćuprija* (izvodi iz kritika). Sarajevo: Svjetlost. str. 282.

¹⁷ Nemeć, Krešimir (2013). *Na Drini ćuprija* (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 402.

¹⁸ U djelu „De bellis“ bizantski pisac Prokopije u 6. stoljeću „piše kako su tadašnji Slaveni posebno slavili vile i rijeke. Mnogobrojne su mitske predaje o vilama koje narod i danas pripovijeda. Mitske predaje o vilama narod pripovijeda kao memorate i fabulate. U narodnoj percepciji vile su omiljena mitska bića. Hrvati ih opisuju kao bajkovite ljepotice duge zlatno-žute kose najčešće odjevene u bijele, rjeđe u plave, haljine, modrih očiju, s cvjetnim vijencem na glavi i milozvučnim glasom. Činile su dobro, jedino bi činile zlo ako bi im se tko zamjerio izdavši tajnu da imaju magareće ili konjsko kopito ili kozji papak.“

Dragić, Marko (2020). *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split. 219.

umrla, a nesretna je majka bila uvjerenjena da su njezinu djecu ukrali i uzidali u most. Nemoćna da kaže što sumnja, uznemireno se kretala oko mosta neumorno tražeći svoju djecu.

Godine 1571., usprkos nedaćama, završena je gradnja mosta. Kako su godine prolazile, rasla je ljubav stanovnika prema mostu. Iako je Drina izljevajući se svakog proljeća i jeseni činila štetu, most nije bio oštećen. Na samom početku 18. stoljeća bila je velika poplava koja je prekrila most, mogla se vidjeti jedino kapija kao najvažnija točka na mostu:

Kapija je najvažnije točka na mostu, isto kao što je most najvažniji deo varoši, ili kako je jedan turski putnik, koga su Višegradani lepo ugestili, napisao u svom putopisu, „njihova kapija je srce mosta koji je srce ove kasabe koja svakom mora da ostane u srcu“. Ona pokazuje koliko su stari neimari za koje se u pričama priča da su se nosili s vilama i svakojakim čudima i da su morali da zaziđuju živu decu, imali smisla, ne samo za stalnost i lepotu građevine nego i za korist i udobnost koju će od te građevine imati i najdalji naraštaji. I kad čovek upozna ovdašnji život i dobro razmisli, mora da kaže sam sebi da je zaista mali broj ljudi u ovoj Bosni koji imaju ovakvu zgodu i ovakvo uživanje kao što ga svaki pa i posljednji kasabalija može da ima na kapiji.¹⁹

Kapija je bila mjesto okupljanja, trgovanja, svađa ali i mjesto na kojem su ljudi nabijani na kolac:

Na kapiji i oko kapije su prva ljubavna maštanja, prva viđenja u prolazu, dobacivanja i sašaptavanja. Tu su i prvi poslovi i pazari, svađe i dogovori, sastanci i sačekivanja. Tu se, na ćuprijskoj ogradini od kamena, izlažu na prodaju prve trešnje i bostan, sabahzorski salepi i vrući simiti.. ali tu se sakupljaju i prosjaci i sakati i gubavi, isto kao i mladi i zdravi koji žele da se pokažu ili da vide druge, kao i svi koji imaju da iznesu ma što naročito od plodova, odela ili oružja. Tu često posedaju zreli, ugledni ljudi da se porazgovaraju o javnim stvarima i zajedničkim brigama, ali još češće mladići koji znaju samo za pesmu i šalu. Tu se prilikom velikih događaja i istorijskih promena ističu proglašeni pozivi (na onom izdignutom zidu, ispod mermerne ploče sa turskim natpisom, a iznad česme), ali tu su se, sve do 1878. godine, vešale ili nabijale na kolac glave svih

¹⁹ Andrić, Ivo (1989). Na Drini ćuprija, Svjetlost, Prosveta Beograd, Sarajevo, str. 111.

*onih koji su s ma koga razloga bivali pogubljeni, a pogubljenja su u ovoj kasabi na granici, naročito u nemirnim godinama, bila česta, a za nekih vremena, kao što ćemo videti i svakodnevna.*²⁰

U *Memoarima sa Balkana (1858. – 1878.)* Martin Đurđević piše o *odmetniku* Hadži-Derviš-begu Rizvanbegoviću,²¹ bratu „malog cara hercegovačkoga, Ali-paše Rizvanbegovića, s nadjevkom Stočevića. Hadži-beg je bio sakupio oko šest stotina dobrovoljaca, uglavnom kršćana Dalmatinaca, Hercegovaca i francuskih bjegunaca od Marmonta, koji je tada vladao Dalmacijom. Ta je četa harala, pljačkala i robila po Dalmaciji i Hercegovini. Hadži-beg je i svoje prijatelje vješao, nabijao na kolac ili ubacivao u usijanu peć.

Nije se ženio, nego je oskvrnjivao kršćanske djevojke i žene. Kada je koja djevojka ostala trudna s Hadži-begom, on bi prisiljavao momke da se njome ožene. Ukoliko to momci ne bi uradili, bježali su u Dubrovnik i Dalmaciju ili bi skončavali život u najtežim mukama: ili na kocu ili u gorućoj peći. 'Kažu da je umiranje na kocu bilo strašnije nego na križu. Kolac bi bio dobro uglađen, namazan lojem, debeo kao ljudska noga, dug da se može na njega nabiti čovjek, a na vrhu je bio dobro zaoštren.'"²²

Stanovnici su se povukli u brda i gledali rijeku kako čini štetu, preplavljuje im kuće, trgovine. Pili su vruću rakiju, pričali s domaćinima i izmjenjivali iskustva iz prošlih vremena. Most je dobio novu važnost na početku 19. stoljeća kada je u Srbiji izbila buna. Na kapiji mosta stavljen je drveni čardak, a u njemu su bili stražari. Već prvog dana pale su dvije žrtve – starac Jelisija koji je hodočastio od samostana do samostana pa su to stražari procijenili opasnim i mladić Mile koje je sjekao drva i usputno pjevušio ustaničku pjesmu. Njihova su tijela ostavljena na kapiji da posluže kao upozorenje ostalima što se i njima može dogoditi. Tada je nastala kletva: „Na kapiji te majka prepoznala!

²⁰ Isto, str. 110.-111.

²¹ Rizvanbegovića je bilo pet braće, bio Ibrahim-beg, Ali-paša, Hazem-beg, Mustim-beg i bio još i Hadži-beg. Trideset je godina Hadžibeg Rizvanbegović vladao. „Trideset je godina vladao na Hutovu pa se borio i u Srbiji. Borio se i protiv svoga brata Halilage i protiv sultana. Tada ti u Stocu strada. Ranili su ga, a u njemu našli devet puščanih zrna. Eto ti, smako ga rođeni brat. Sinovi su mu se preselili u Stolac. Svi su pomrli osim Sulejmanbega, a njegovu se sinovu preseliše u Dubrave.“ Mariji Raguž 2008. godine ispričala je Ana Perić (rođ. 1922., nije se udavala). Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

²² Dragić, Marko (2011). *Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 389.

Strašna je priča o dva višegradaska zaseoka iz sredine 19. stoljeća. Avdaga Osmanagić živio je u Veljem Lugu i bio je cijenjeni kasablijski trgovac. Imao je pet oženjenih sinova i jednu kći Fatimu koja je bila prelijepa i pametna, ali je prosce odbijala jer nije htjela ostaviti oca samog. Na jednim svatovima zavodio je sin Mustajbega Hamzića, bogatog trgovca. Prosio je, osim tada, i službeno, preko rodbine, ali ona ga je odbila. Svi su bili iznenađeni što ga odbija jer se radilo o dobroj obitelji, ali Fatma nije mijenjala svoju odluku. Međutim, Musajbeg je pomogao Avdagi izaći iz financijskih teškoća pa ga je zauzvrat tražio kćerinu ruku. Fatma nije imala srca ne poslušati oca, ali isto tako nije mogla ni protiv svoje odluke. Spremila je opremu i pristala na vjenčanje, a kada je svadbena povorka iz Veljeg Luga kretala mostom do novog doma, te se po običaju zaustavila na sredini u namjeri da se počaste, Fatima je skočila s kapije u rijeku.

Krajem 19. stoljeća u kasabu se proširio glas da Austrija zauzima Bosnu. Osmansko je Carstvo bilo na koljenima, nije im bilo pomoći, pa su to slušali teška srca, ali nisu ništa mogli napraviti. Karamanlija je zagovarao da se okupatorima oružano pokuša pružiti otpor pa su se oko njega okupili istomišljenici i odlučili da će barem pokušati, iako su znali da su Austrijanci jači. Karamanlija je držao govore, vikao i trudio se da se čuje njegov glas, ali svi su ga ignorirali, tek je Alihodža, dok je sjedio pred svojim dućanom govorio ono što su vjerojatno svi mislili – Austrijanci su osvojili cijelu Bosnu, uzaludno je braniti se i bolje je da ništa ne govori. Karamanlija je osjećao nemoć prema pravim neprijateljima pa je svoju ljutnju i srditost usmjerio na Alihodžu i zaprijetio mu da će ga zakovati na kapiji. Kad je vidio horde Austrijanaca koji se spremaju ući u grad, shvatio je da su nemoćni i da se trebaju povući iz grada, a građane je samo zanimalo hoće li Alihodža biti zakovan. Nakon okupacije ništa se značajno nije promijenilo.

Stranci, okupatori, neumorno su izvodili neke radove, a domaćima je bilo čudno što ne uživaju, sjede i piju, a ne da rade po cijele dane. Kameni su han (pokraj mosta) pretvorili u vojarnu, djeca su morala u školu, uveli su stalno osvjetljenje mosta, uveli su željeznicu, vodovod... Zapravo, dvadeset godina okupacije činilo se kao dvadeset godina blagostanja. Stranci su čak obnovili most, ali su ga i minirali. To se nije svidjelo Alihodži koji je imao dućan u blizini mosta jer ga je uznemiravala činjenica da je na mostu dinamit. Jedna od veći promjena koje su uveli stranci jesu žene na mostu – šetale su u pratnji časnika, vodile djecu na igru, pokazivale nove haljine...

U ovo vrijeme u kasabi bila su dva mjesta na koja su stanovnici izlazili u zimsko vrijeme – Lotikin hotel za otmjeni svijet i Zarijina mehana u kojoj se pijančevalo. Ćorkan je u Zarijinoj mehani bio čest gost koji je pio rakiju na gazdin račun, a ovaj je zauzvrat zbijao šale na njegov račun. Nakon noći koje su proveli pijući krenuli su iz mehane na most. Seoska budala, Ćorkan, prihvatio je okladu da će za pet litara vina prijeći most tako što će ga prehodati po njegovoj zamrznutoj ogradi. Pijano je društvo bodrilo Ćorkana, uopće ne shvaćajući kolika je opasno to što radi, dok je kasaba koja se probudila u nevjerici gledala što radi nevoljni Ćorkan. Srećom, prohodao je ogradom spretno pa ga je pijano društvo dočekalo sa zagrljajima i poljupecima na drugoj strani obale.

Početakom 20. stoljeća na kapiji su se počeli okupljati đaci i studenti, a vrijeme su provodili razgovarajući o idejama koje je sa sobom nosilo novo doba. Među njima su bile i dvije učiteljice, Zorka i Zagorka. Obje su se svidjele mladićima. Nikola Glasinčanin odustao je od studija i zaposlio se kao pisar. On se jako zaljubio u Zorku, iako joj to nikad nije priznao. Preko ljeta u grad je stigao Stiković, zgodni i uspješni momak koji je svoje radove objavljivao u književnim časopisima. On je osvojio Zorku, ali njihovi su osjećaji zahladili već od jeseni. Iako su znali da ta veza nema budućnosti, nikad nisu službeno prekinuli, već bi se Stiković ponekad javio poslavši razglednicu. Nikola je tugovao zbog svog neuspješnog odnosa sa Zorkom, ali kako je vrijeme prolazilo, oni su se ponovo zbližili. Nikola joj je predložio da ode s njim u Ameriku jer je shvatio da dolaze nemirna vremena, a Zorka je odugovlačila s odgovorom u nadi da će se Stiković vratiti i da će ga još jednom vidjeti prije odlaska. U međuvremenu je stigao rat i opet rastavio dvoje mladih ljudi.

Došao je rat, bombardiranje, Srbi su pucali iz topova s jedne strane, a Austrijanci s druge. Ljudi iz grada pobjegli su na selo, ali nije bilo zajedništva među susjedima, već su zazirali jedni pred drugima. Most u tom razdoblju nije oštećen. Austrijanci su naredili da sve trgovine rade, kao da se ništa ne događa, pa je Alihodža danima sjedio ispred dućana, u strahu, razmišljajući o dinamitu na mostu. Ipak, most nisu gađali ni jedni od zaraćenih strana zbog talaca koje su držali pokraj mosta. Kasaba se navikla na neugodne zvukove topovskih granata jer su ih svakodnevno u isto doba slušali. Takvo što nije moglo dugo trajati. Austrijanci su odlučili krenuti u povlačenje – naredili su da se zatvore dućani i da napuste grad. Prije nego što krene u selo, Alihodža je odlučio odmoriti jer je bio star i od napora je ostajao bez daha. Opustio se u tišini koja je tada odjednom zavladała gradom. Ubrzo je tišinu prekinuo strašan zvuk. Kapija je bila na svom mjestu na mostu, ali odmah iza nje most je bio prekinut. Krenuo je kući, hodajući što je brže mogao sa željom da što prije napusti čaršiju. Osjetio je da mu srce luđački

lupa, a pogled mu je sezao na razrušeni most pokraj kojeg su pjevali vojnici. Alihodža se srušio i izdahnuo.

4. IVO ANDRIĆ O FIKCIJI I FAKCIJI

O priči i pričanju naziv je Andrićevog prigodnog govora koji je sastavio 1961. kad je u Stockholmu primao Nobelovu nagradu za književnost. U svom je govoru Andrić istaknuo kako drži da bez obzira opisuje li pripovjedač prošlost, sadašnjost ili budućnost, njegova je dužnost da se dotakne u ljudsku sudbinu. On je slobodan koristiti slobodu u pisanju, ali isto tako mora imati moralnu odgovornost za ono što piše.

Neke se istine, kako navodi, moraju napisati jer su dio prošlosti, ali pripovjedač može poetskim dijelovima napraviti trijumf nad povijesti i tako protkati ljubav i vedrinu slobodnog duha, a smanjiti moć mržnje i grmljavine ubilačkog oružja. Andrić svoj govor zaključuje konstatacijom da pripovjedač i njegovo djelo moraju služiti čovjeku i čovječnosti.²³

Andrić predaje naziva legendama. Paradigmatske su njegove riječi:

Bosanske kasabe i varoši pune su priča. U tim ponajčešće izmišljenim pričama krije se, pod vidom nevjerojatnih događaja i maskom često izmišljenih imena, stvarna i nepriznavana povijest toga kraja, živih ljudi i davno pomrlih naraštaja. To su one orijentalne laži za koje turska poslovice veli da su istinitije od svake istine.

Te priče žive čudnim skrivenim životom.

[...]

Za bosansko dijete mitovi i legende imaju moć majčinog mlijeka, nešto tajanstveno i stravično, što postojanje nosi sa sobom, ulazi u nas u obliku drevnih predaja.²⁴

²³ Nemeč, Krešimir (2013). Na Drini ćuprija (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 402.

²⁴ Dragić, Marko (2008). Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti, Filozofski fakultet, Split, 2008., str. 8.

5. PRIČA I MOST

U Andrićevom djelu *Na Drini ćuprija* postoji snažna metaforička veza između priče i mosta. I jedno i drugo ima ulogu spajanja, služe za komunikaciju i za neku vrstu prijelaza. Oboje imaju ulogu uspostaviti viši smisao, savladati nered, besmisao, smrt, prazninu. Štoviše, i priča i most imaju ulogu simbolički povezati prošlost i sadašnjost.

Andrić, u meditativnom eseju *Mostovi*²⁵ kazuje da nije toliko oduševljen mostom kao građevinom, koliko ga oduševljava njegova uloga u ljudskim životima. Smatra da je most nešto najvrjednije što ljudske ruke mogu napraviti, vrjednije čak od kuća i hramova, jer je most prema svakome jednak, svakome jednako služi, otporniji je od drugih građevina, a povrh svega, i najvažnije, most ne služi ničemu što je tajno ili zlo.

Most nastaje na mjestu gdje je nastala zapreka, a koja je zahvaljujući njemu uklonjena. Nadalje, dokazuje da je ljudska suštinska i prirodna potreba ta da se nešto spoji, umiri, poveže. Cijeli je naš život kročenje prema nepoznatom, a „sva je naša nada s one strane“.²⁶

²⁵ Politika, 1933.

²⁶ Isto.

6. FIKCIJA I FAKCIJA U ROMANU NA DRINI ČUPRIJA

Andrić je u svoja djela inkorporirao sve usmenoknjiževne vrste ističući: „Narod pamti i prepričava ono što može da shvati i što uspije da pretvori u legendu. Sve ostalo prolazi mimo njega bez dubljeg traga, sa nijemom ravnodušnošću bezimernih prirodnih pojava, ne dira njegovu maštu i ostaje u njegovom sjećanju.“²⁷

6.1. Rade Neimar, Stoja i Ostoja; motiv zaziđivanja

Na samom početku romana detaljno se opisuje pejzaž oko rijeke Drine kod Višegrada i opisan je skladno srezan kameni most. Međutim, koliko-god bi majstori danju sagradili noću bi bilo porušeno. Sejmeni su obilazili selo raspitujući se ne bi li saznali tko ruši most. Pričalo se da vile ruše most, ali Abid-aga nije vjerovao u vile pa je pozvao starješinu sejmena Plevljaka koji je odrastao u Carigradu a bio je slabašan i bljedunjav. Abid-aga mu je rekao:

*Da znaš da ću te sabiti u zemlju da od tebe ne bude senke na suncu ni koliko je ima od najmanje travke. Ako za tri dana ne prestanu svaki kvar i šteta na radovima, ako mi ne uhvatiš onog ko ih čini i ne učutkaš sve ludačke glasove o vilama i o prestanku radova, nabiću te živa na kolac na najvišoj skeli, da te svet gleda i od tebe strah hvata i pamet u glavu uzima. Kunem ti se životom i verom kojom se ne kune lako. Danas je četvrtak, imaš vremena do nedelje.*²⁸

Nakon te prijatnje Plevljak je uzaludno tražio krivca i noću boravio na mjestu gdje se most gradio s namjerom da otkrije krivca:

*Iduće noći Plevljak je bolje pripremio zasedu. Prebacio je nekoliko ljudi i na drugu obalu. Kad je pao mrak, posakrivao je po skelama, sve do na kraj, sejmene a sam je sa još dvojicom ljudi seo u jedan čamac koji je sa mrakom neopaženo dovukao na levu obalu. Odavde su sa nekoliko zaveslaja mogli da budu kod jednog od dva započeta stuba. I tako bi štetočinu saleteli sa dve strane da ne može umaći, ako nije ili krilato ili podvodno biće (...)*²⁹

²⁷ Andrić, Ivo (1978) *Na Drini ćuprija*, Slovo Ljubve, Zagreb, str. 29.

²⁸ Andrić, Ivo (1981). *Na Drini ćuprija*, Sarajevo, Svjetlost. str. 40.

²⁹ Isto, str. 41.-42.

Te noći uhvatili su nedužne ljude, ali je Plevljak bio oduševljen:

Ovoga koji je bio obeznanjen od udaraca po glavi vezali su lako, ali onaj drugi, praveći se prvo da je obamro, kliznuo kao riba i propao kroz daske u vodu. Tu sejmen uplašeno zastade u govoru, a Plevljak poče da viče:

' Ko ga je pustio? Kazujte ko ga je pustio, jer ću vas sve na komade sasjeći, sve! Momci su ćutali i treptali očima na crvenoj nemirnoj svetlosti, a Plevljak se okretao oko sebe kao da ga traži u mraku, psujući im jednako i ono što im danju nikad nije psovao. Ali se odjednom trže, nagnu se nad vezanog seljaka kao nad dragoceno blago i sav drhteći stade da ciči kroza zube nekim tankim, plačevnim glasom:

' Čuvajte ovoga, čuvajte dobro! Ah, kurvini sinovi, ako mi ga pustite, znajte da glave na vama nema! Sejmeni se uskomešaše oko seljaka; dotrčaše sa obale, preko skela, još dvojica. Plevljak je izdavao naredbe, opominjao da ga bolje vežu i čvršće drže. Tako ga kao mrtvacu prenesoše polako i oprezno na obalu. Plevljak je pošao za njima, ne gledajući gde staje i ne skidajući pogleda sa vezanog čoveka. I sa svakim korakom činilo mu se da raste, da tek počinje da živi.³⁰

Međutim, opis je prekinut da bi se ispričala lokalna legenda o graditelju Radi Neimaru i o dvoje djece, Stoji i Ostoji, koje su graditelji morali uzidati³¹ u stupove mosta. To se trebalo učiniti kako bi se zadovoljila vila brodarica koja je noću rušila ono što su oni danju gradili:

³⁰ Isto, str. 44.

³¹ Motiv uzidiđivanja u građevine čest je u tradicijskoj kulturi južnih Slavena. U pjesmi Zidanje Skadra na Bojani „tri brata Mrnjačevića: Vukašin, Uglješa i Gojko tri godine sa trista majstora gradili Skadar na Bojani, ali nisu mogli ni temelja podignuti, jer što bi majstori obdan sagradili vila bi obnoć sve porušila. Kad je nastala četvrta godina vila je sa planine vikala kralju Vukašinu da se uzaludno trudi i da neće grad sagraditi dok ne nađe brata i sestricu Stoju i Stojana i zazida ih u temelje kule. Vukašin je pozvao svoga vjernog slugu Desimira i rekao mu da uzme šest tovara blaga i ide po svijetu tražiti brata i sestricu, da ih uzidaju u temelje kule. Uzaludno je Desimir tražio brata i sestricu. Kralj je uzaludno pokušavao graditi grad Skadar. Ponovno mu je vila viknula da u temelje uzida nevjestu koja sutradan donese ručak majstorima. Vukašin je to kazao braći, zaklevši ih da to ne smiju kazati svojim ljubama. Vukašin i Uglješa pogazili su zakletvu. Ručak je donijela najmlađa nevjesta Gojkovica. Uzidali su je u grad. Tanana nevjesta molila je Radu neimara da joj ostave prozor na dojkama, da može podojiti nejakoga Jova. Rade joj je ispunio želju. Ponovno je nevjesta molila da joj ostave prozor na očima da gleda prema bijelomu dvoru kada će joj donositi Jova i ponovo dvoru odnositi. Nedjelju je dana došla Jova, a onda je izgubila glas. Međutim hrana je Jovu išla do godinu dana. Kako tade, tako i ostade, / da i danas onđe ide hrana: / zarad čuda i zarad lijeka, / koja žena ne ima mlijeka. Motiv zaziđivanja žive osobe u zidove građevina poznat je u tradicijskoj kulturi Hrvata.“

Seljaci koji su noću slušali guslara pričali su da je vila koja ruši gradnju poručila Abidagi da neće prestati sa rušenjem dok ne uzidaju u temelje dvoje dece bliznadi, brata i sestru, Stoju i Ostoju po imenu. I mnogi su se kleli da su videli sejmene kako po selima traže takav par dece.³²

Međutim, Rade Neimar se sažalio i kroz otvore na stupovima ostavio prostor tako da majka može doći svoju nesretnu i žrtvovanu djecu. Kao spomen na taj događaj, prema legendi, već stotinama godina teče iz zidina majčino mlijeko. Tragove mlijeka po stupovima dolaze strugati ljudi i prodaju ljekoviti prah ženama koje nakon porođaja nema vlastitog mlijeka.³³ Takva vjerovanja susrećemo i u drugim hrvatskim legendama.³⁴

Rade Neimar fiktivni je lik kroz kojeg Andrić projicira priče i legende, a u kojima se prepliće stvarnost i mašta te san i java. Uspoređujući lik Rade Neimara i lik vezira Sokolovića, dolazimo do zaključka da su oni dva lika koja teže istom cilju – podizanju mosta. Vezir je stvarni povijesni lik dok je Rade lik iz narodne mašte i vjerovanja da je on jedini pravi graditelj onoga što je lijepo, čvrsto i trajno.³⁵

6.2. Priča o Arapinu

Andrić od samog početka suprotstavlja povijesnu i legendarnu istinu, štoviše on demitologizira i dekonstruira narodne predaje. To se može vidjeti na primjeru predaje o crnom Arapinu koji, kako vjeruju naivna djeca iz toga kraja, živi u otvoru ispod centralnog stupa mosta. Dakle, nitko nikada nije vidio tog Arapina, ali Andrić ironično pripovijeda kako ga je jednom vidio pijani hamal Hamid koji je prenoćio na mostu, na temperaturi od -15 stupnjeva, pod vedrim nebom.³⁶ Arapin je bio pomoćnik majstora Antonija:

Dragić, Marko (2016). Povijesne i etnološke predaje o ljubuškom kraju, Motrišta 92, Mostar. str. 29.

³² Andrić, Ivo, Na Drini ćuprija, Sarajevo, Svjetlost, 1981. str. 37.

³³ Nemeć, Krešimir (2013). Na Drini ćuprija (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 406.

³⁴ Ilirski kraljevići Čeh, Leh i Meh „koji su stolovali u Krapini. Bili su odlučili kad im otac umre, povesti rat protiv Rimljana. Međutim njihova sestra Vilina bila je zaljubljena u rimskoga namjesnika i otkrila mu je namjeru svoje braće. Kada su braća saznala da ih je sestra prokazala živu su je zazidali u toranj koji se prozvaao Vilin toranj. Žene koje nemaju mlijeka pri porodu idu tome tornju, stružu prah s tornja, piju ga i kažu da im pomaže. Braća su pobjegla na sjever. Čeh je osnovao Češku, Leh je osnovao Lešku (Poljsku), a Meh je osnovao Mešku (Rusiju). Ta je predaja kod Hrvata, Čeha, Poljaka i Rusa bila raširena u romantizmu.“

Dragić, Marko (2016). Povijesne i etnološke predaje o ljubuškom kraju, Motrišta 92, Mostar. 29.

³⁵ Milanović, Branko (1977). Ivo Andrić u svjetlu kritike. Sarajevo: Svjetlost. str. 221.

³⁶ Isto.

Arapin je „pritrčao je nestrpljivo i počeo da glasnim, ljutitim povicima (na onom čudnom, mešanom jeziku koji se u toku godina stvorio između ovih ljudi iz raznih krajeva sveta) izdaje naređenja onima dole na void koji su rukovali dizalicom. U tom trenutku, na nerazumljiv način, popustili su konopci i blok se srušio, najpre jednim krajem a zatim celom težinom na uzbuđenog Arapina, koji nije ni gledao iznad sebe nego dole na vodu. Čudnim slučajem, blok je pao tačno gde treba, ali je pri padu zahvatio Arapina i pritisnuo mu celu donju polovinu tela.³⁷

6.3. Radislav

Peleš (1979: 511) navodi još jedan primjer kako Andrić legendu prevodi u povijesno stanje jest priča o narodnom junaku Radislavu. Nakon što je Mehmed-paša Sokolović odlučio zidati most, pojavio se Radislav koji je pobunio narod i Sokoloviću rekao da nikada neće podići ćupriju nad Drinom. Radislavu ništa nisu mogli ni puška ni sablja, imao je poseban talisman koji mu je omogućavao da okove kida kao konce. Međutim, lukavi vezir ga je nadmudrio. Zaveo je Radislavljeva momka i potom Radislava udavio na spavanju tako što ga je udavio svilenim konopom jer „jedino protiv svile njegova amajlija nije pomagala“.

Legenda kaže da se s njegovog groba noću širio bijeli sjaj, a žene su vjerovala da jednom godišnje na grobni humak pada svjetlost koja dolazi pravo s neba. U trećem je poglavlju legendarni hajdučki motiv o Radislavu pretvoren u naturalističku priču o mucu i smrti seljaka Unište – nabijen je na kolac. Zanimljivo je da se nakon takve strašne scene užasa (koja ima potvrdu u raznim dokumentima³⁸) Andrić vraća na kod legende s početka romana. Narod je sahranio izmučeno seljakovo tijelo, međutim poslije su žene pričale kako su vile sahranile Radislavljevo tijelo i kako noću pada s neba obilna svjetlost na njegov grob.

Legende i povijesno potvrđene priče paralelno se izmjenjuju i nadopunjavaju po pravilu koji je uspostavio pripovjedač: „Narod lako izmišlja priče i brzo ih širi, a stvarnost se čudno i nerazdjeljivo meša i prepliće s pričama.“³⁹

³⁷ Andrić, Ivo, Na Drini ćuprija, Sarajevo, Svjetlost, 1981. str. 70.-71.

³⁸ Memoari s Balkana (1858.-1878.), Sarajevo, 1910., Marin Gjurgjević.

³⁹ Nemeč, Krešimir (2013). Na Drini ćuprija (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 407.

Srbi vjeruju da je humak blizu mosta Radisašev grob, a Turci vjeruju da je to grob čuvenog derviša koji je tu branio kaurskoj vojsci da ne prijeđe preko Drine.⁴⁰

6.4. Danak u krvi

„Danak u krvi“ (adžami-oglan) 1420. godine uveo je Sultan Murat II.⁴¹ *Dankom u krvi* prikupljani su „kršćanski dječaci iz osvojenih zemalja, kako bi se stvorila elitna vjerna robovska vojska – janjičara. Pored toga cilj je bio da se ne stvori aristokracija koja bi mogla ugroziti sultana. Stoga su prikupljana samo nemuslimanska djeca. Danak je ubiran u balkanskim zemljama koje su Turci porobili.

To je bio način obveznoga oporezivanja u Osmanlijskom carstvu. Svake pete godine iz Carigrada su, u porobljene južnoslavenske zemlje, dolazili komesari/poreznici zvani *tjelosnici*, te su išli od mjesta do mjesta, a svaki domaćin morao je kazati točan broj djece i pokazati ih komesaru. Pritajivanje je bilo najstrože kažnjavano. Nije postojao propis koliko se iz jedne kuće može uzeti djece. Svaki je komesar po svom nahodjenju uzimao onoliko najzdravije i najljepše djece koliko mu je trebalo.

Sustav ubiranja danka u krvi počeo se gasiti početkom 17. stoljeća, a potpuno je nestao koncem toga stoljeća. Od 15. do 17. stoljeća sa Balkana je, dankom u krvi, odvedeno dvije stotine tisuća do tri stotine tisuća dječaka.⁴²

Zanimljivo je da je legendarni sloj u prvoj polovici romana, u kojem se opisuje razdoblje bosanske povijesti pod Osmanskim Carstvom, zastupljeniji nego u drugom dijelu kada radnja

⁴⁰ Milanović, Branko (1977). Ivo Andrić u svjetlu kritike. Sarajevo: Svjetlost. str. 228.

⁴¹ „Murat II (1404. – 3. veljače 1451.) u 17. godini života naslijedio je oca Mehmeda I. Cijelu njegovu vladavinu obilježilo je ratovanje. Ratovao je, primjerice, protiv Mađarsko-srpske koalicije. Janko Sibirjanin je porazio sultana Murata II. 1439. god., kod Novoga Brda; 1440. u obrani Beograda; 1442. u obrani Erdelja; na Badnji dan 1443. god. porazio je sultanovu vojsku; nadmoćnu tursku vojsku porazio je kod klanca Kunovice 5. siječnja 1444. god. Murat II. abdicirao je 1444. godine u korist sina Mehmeda II. Te godine križarska vojska je ušla na teritorij Turske porazivši mladoga Mehmeda II. Stoga se vojska pobunila te se Murat II. ponovno vratio na mjesto sultana. Kod Varne je 10. studenoga 1444. poginuo kralj Vladislav i kršćanska vojska se morala povući. Tako je Murat II. porazio kršćansku vojsku. Murat II. je 1435. godine oženio Maru, kćerku Đurađa Brankovića (1427-1456), sina Vuka Brankovića († 6. 10. 1398.). Vuk Branković bio je zet kneza Lazara i kneginje Milice. Knez Lazar Hrebljanović je bio veliki saveznik kralju Tvrtku Kotromaniću. Lazar je poginuo u bitci na Kosovu 1389. god. i proglašen je svetim. Vuk Branković vladao je u Ohridu i bio jedan od najpouzdanijih suradnika cara Uroša V. U srpskoj tradiciji proklet jer su njegovom izdajom Turci osvojili Kosovo. Đurađ Branković i supruga mu Jerina imali su tri sina: Lazara, Grgura (kaluđera Germana) i Stjepana, te dvije kćerke: Maru i Katarinu. Lazar je sa suprugom Jelenom imao tri kćeri: Maru, Milicu i Jerinu. Mara (Jelena) udala se za posljednjega bosanskoga kralja Stipana Tomaševića. Milica se udala za Leonarda III. od Santa Maura iz obitelji Tocco. Jerina se udala za Ivana Kastriotu, sina Skenderbega (Juraja Kastriotića). Kćerka Katarina udala se za posljednjega celjskoga kneza Ulrika II., a njihova kćerka Elizabeta udala se za sina Ivana Hunjada, ugarskoga kralja, Matiju Korvina.“ Dragić, Marko (2012). Danak u krvi u romanu Na Drini ćuprija i u suvremenom pripovijedanju. Mostar: HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8. str. 124.-125.

⁴² Dragić, Marko (2012). Danak u krvi u romanu Na Drini ćuprija i u suvremenom pripovijedanju. Mostar: HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8. str. 124.-125.

odmiče ka austrijskoj okupaciji i suvremenosti. U tom dijelu prevladava realističko pripovijedanje i Andrić se često poziva na dokumentirane izvore.⁴³

Na početku drugog poglavlja Andrić kazuje kako će se vratiti u vrijeme kada nije bilo ni govora o mostu, a to je bilo 16. stoljeće, točnije 1516. godina. U tom se dijelu romana odmiče od legendarnih i epskih motiva i vraća u povijesnu zbilju. Godine 1516. janjičarski je aga s oružanom pratnjom išao po selima istočne Bosne i kupio mušku djecu kao *danak u krvi* i vodio ih u Carigrad. Turci bi tako mušku kršćansku djecu nasilno odvajali od roditelja, obučavali ih za vojne potrebe i nasilno ih prevodili na islam. Bio im je zabranjen bilo kakav oblik kontakta sa zavičajem i s roditeljima. U romanu je opisao jauke i tuge nesretnih majki koje su uzaludno trčale za svojom djecom. Opisuje kako su trčale kad su ih odvodile, naricale i urlale od bolova te koliko su se zapomagajući pitale gdje ih vode.⁴⁴

Ljetopisac fra Marijan Bogdanović (2003: 269) *janjičare* definira kao posebni rod turske vojske, a koji se s početka popunjavao kršćanskom djecom. Na to se osvrće i Andrić (2004: 331) u svom romanu *Na Drini ćuprija* kada opisuje situaciju s *adžami – oglan*, odnosno djecu koja su oduzimana kršćanskim roditeljima i koji su nakon toga preodgajani za *janjičare*.

Dankom u krvi prikupljeni su kršćanski dječaci iz zemalja koje su osvojili, a sve s namjerom da se stvori robovska vojska – *janjičari*. Uz to, postojao je cilj da se ne stvori aristokracija koja je mogla Sultanu poremetiti planove pa su baš iz tog razloga uzimali samo djecu iz nemuslimanskih obitelji. Tako se stvorio način obaveznog oporezivanja u Osmanskom Carstvu – svako pet godina dolazili su poreznici iz Carigrada u osvojene južnoslavenske zemlje i tražili da im se kaže točan broj djece. Onda bi poreznik uzimao najzdraviju i najljepšu djecu, bez pravila, već po osobnom nahođenju.

M. Dragić navodi „potresne su epizode koje opisuju roditelje i rođake koji su u neobičnoj karavani pratili dječake:

Već je šesta godina prošla od poslednjeg kupljenja ovog danka u krvi, zato je ovog puta izbor bio lak i bogat; bez teškoća je pronađen potreban broj zdrave, bistre i naočite muške dece između desete i petnaeste godine, iako su mnogi roditelji sakrivali decu u šumu, učili ih da se pretvaraju da su maloumni ili da hramlju, odevali ih u dronjke i

⁴³ Nemeč, Krešimir (2013). *Na Drini ćuprija* (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 409.

⁴⁴ Isto.

puštali ih u nečistoći, samo da izmaknu aginom izboru. Neki su i stvarno sakatili rođenu decu, sekući im po jedan prst na ruci.

Izabrani dečaci otpremani su na malim bosanskim konjima, u dugoj povorci dalje. Na konju su bila dva pletena sepeteta, kao za voće, sa svake strane po jedan, i u svaki sepet stavljan je po jedan dečak i sa njim zavežljaj i kolut pite, poslednje što nosi iz očinske kuće. Iz tih sepeteta, koji su se jednomerno klatili i škripali, virila su sveža i preplašena lica ugrabljenih dečaka. Neki su mirno gledali preko konjskih sapi, što je moguće dalje u rodni kraj, neki su jeli i plakali u isto vreme, a neki su spavali, sa glavom prislonjenom uz samar.

Na izvesnom odstojanju od poslednjih konja u ovom neobičnom karavanu, išli su, raštrkani i zadihani, mnogi roditelji ili rođaci ove dece, koja se odvođe zauvek da u tuđem svetu budu obrezana, poturčena i da, zaboravivši svoju veru, svoj kraj i svoje poreklo, provedu život u janjičarskim odama ili u nekoj drugoj, višoj službi Carstva. To su bile većinom žene, ponajviše majke, bake i sestre otetih dječaka. Kad bi se previše približile, agine suharije⁴⁵ bi ih rasterivali udarcima svojih bičeva, nagoneći na njih konje uz glasno alakanje. One bi se tada razbežale i posakrivale u šumu pored puta, ali bi se malo posle opet sakupljale iza povorke i naprezale da suznim očima još jednom ugledaju iznad sepetke glavu deteta koje im odvođe. Naročito su uporne i nezadržljive bile majke. One su jurile, gazeći žustro i ne gledajući gde staju, razdrljenih grudi, raščupane, zaboravljajući sve oko sebe, zapévale su i naricale kao za pokojnikom, druge su raspamećene jaukale, urlale kao da im se u porođajnim bolovima cepa materica, obnevidele od plača naletale pravo na suharijskebičeve i na svaki udarac biča odgovarale bezumnim pitanjem: „Kud ga vodite? Kud mi ga vodite?“ Neke su pokušavale da razgovetno dozovu svoga dečaka i da mu daju još nešto od sebe, koliko može da stane u dve reči, neku poslednju preporuku ili opomenu na put.

- Rade, sine, nemoj majke zaboravit' ...

- Ilija! Ilija! Ilija – vikala je druga žena, tražeći očajno pogledom poznatu, dragu glavu i ponavljala je to neprestano kao da bi htela da detetu useče u pamet to ime koje će mu već kroz koji dan zauvek biti oduzeto.

Ali put je dug, zemlja tvrda, telo slabo, a Osmanlije moćne i nemilosrdne. Malo-pomalo te žene su zaostajale i, zamorene pešačenjem, gonjene udarcima, jedna pre druga posle,

⁴⁵ Suharija – konjanik.

napuštale bezizgledan napor. Ovde, na višegradskoj skeli, morale su da zastanu i najupornije, jer ih na skelu nisu primali, a preko vode se nije moglo. Tu su mogle mirno da sede na obali i plaču, jer ih niko više nije gonio. Tu su čekale kao okamenjene i neosetljive na glad, žed i studen, sve dok ne bi na drugoj obali reke još jednom ugledale otegnutu povorku konja i konjanika kako zamiču prema Dobrunu, i u njoj još jednom naslutile rođeno dete koje im gine iz očiju.⁴⁶

Andrić se poziva na Bartolomeja Georgijevića koji je više godina bio utamničen u turskim zatvorima te „u nekoliko djela opisao život, običaje i navike Turaka, kao i položaj kršćana pod turskom vladavinom.“⁴⁷ Turci su kršćanima s vremena na vrijeme oduzimali najljepšu djecu:

Turci ih odvajahu od roditelja i potom učiše ratnoj vještini. Ova se djeca nigda više ne vraćahu roditeljima, od kojih su silom odvojena. Prvo ih odlučivahu od kršćanske vjere; i oni postupno zaborave na vjeru, roditelje, braću, sestre i ostale krvne srodnike, i ako se kasnije kadgod susretnu s roditeljima, oni se ne poznaju. Ja nemam riječi kojima bih mogao predstaviti kako roditelji strašno jauču i tuže, kako leleču i zapjevaju kad im djecu iz roditeljskog krila i naručja otržu oni svirepi zlikovci. Jer roditelji, koji su svoju djecu tako malo obučili Kristovoj vjeri, uviđaju da će ih ovi odvratiti od vjere i stvoriti ih strašnim neprijateljima kršćanske vjere i kršćana.⁴⁸

Mnoge su predaje koje narod i danas pripovijeda o odvođenju dječaka u janjičare. Jedne su nedjelje upali Turci u selo Radiško te se pobili misare koji su bili tada na misi, a mušku su

⁴⁶Ivo Andrić, Ivo (1989). Na Drini ćuprija, Svjetlost, Prosveta Beograd, Sarajevo, 1989., str. 117.-118. Usp. Dragić, Marko (2012). Danak u krvi u romanu Na Drini ćuprija i u suvremenom pripovijedanju. Mostar: HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8. str. 130.-131.

⁴⁷Vidi: Dragić, Marko (2003). Doktorska disertacija Ive Andrića, Motrišta 26. Glasilo Matice hrvatske, Mostar. 177.-185.

⁴⁸Isto, prema: Ivo Andrić, Razvoj duhovnog života u Bosni pod uticajem turske vladavine (doktorska disertacija), Beograd, 1997., str. 36.

djecu odveli u janjičare, dok su žene odveli u hareme. Prolivena je velika krv pa se to mjesto zove Krvnica. Gomile koje su pune ljudskih kostiju i danas su svjedok tog nemilog događaja.⁴⁹

U kupreškom kraju i danas je živa predaja o udovici kojoj su sina jedinka odveli u janjičare:

U jednom selu pokraj Kupresa živjela je udovica sa sinom jedinkom. Jedne noći, Turci su došli po dječaka. Htjeli su ga odvesti u janjičare. Majka ga nije dala i hrabro se borila sa ljutim Turčinom. Turčin je zatim ugrabio dječaka i ubio ga pred majčinim očima. Jadnica je toliko plakala i kukala.

Njezino kukanje i danas se može čuti u dugim zimskim noćima, pogotovo kad puše vjetar.⁵⁰

Kršćanke su za vrijeme Osmanske okupacije bile izložene stalnim napadima i obeščaćivanjima. Uz Danak u krvi iznimno je bolno i gnjusno bilo „Pravo prve bračne noći“. Mnogo je takvih predaja koje se i danas pripovijedaju. Takva je i o nastanku imena rijeke Mlade.⁵¹

Slična se situacija dogodila i u Zadvarju u 16. stoljeću. To je bila turska utvrda, ali Omišani su zlatom potkupili bega Murata. Prije nego što je otišao, u Kučićima je silovao djevojku Katicu. Pokušala se obraniti tako što ga je noktima izgrebala po licu, ali Murat je na to podivljavao i zadavio je rukama:

⁴⁹ „Turski aga zamirio djevojku katolkinju u Radišićima i došao je sa svojom četom i na silu je odveo i to je bilo teško podnijeti roditeljima. Imali su prijatelje u Dalmaciji. Skupe se Dalmatinci da se revanširaju agi. I dođu s četom Dalmatinci u Radišiće i dočekaju bega i ubiju njega i njegovu vojsku i kasnije se njima osvetili Turci. Kad je bila misa na Božić na tom groblju, došli su Turci priko brda i što su god zatekli na misi u groblju – ljudi, djece, žena – sve su poklali. I tu se silna krv prolila, i zbog toga se to groblje nazvalo Krvnica.“ Dragić, Marko (2012). Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju. Mostar: HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8. str. 136.

⁵⁰ Dragić, Marko (2012). *Danak u krvi u romanu Na Drini ćuprija i u suvremenom pripovijedanju*. Mostar: HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8. str. 136.

⁵¹ „Turci su nas tlačili i stvarali nam probleme, i harač nan zadavali. Ali nije to sve, mada to niko baš i ne priča, jer nije to ugodno čut. Turci bi, kad bi se neka naša cura udavala, uzeli curu i odveli je svom glavnom čoviku, nekom agi, da je obeščasti i iskoristi tu noć i unda je vratili njezinom mladoženji. Ma bili su Bože ti sačuvaj. A jadne cure bi se čuvala za udaju, da čiste odu. Tako ti je u to vrime, kako su nan pričali naši stariji, bila jedna cura koja je bila lipa, ko i svaka Ercegovka, crne kose i očiju, a biloga lica. I proćulo se među Turcima da se ta cura ide udavat. A Turci ko Turci, oće lipu curu da uzmu. I kad su svatovi vodili curu na vinčanje, Turci su požurili brže-bolje s konjima i zgrabili curu od svatova i tili je odvest. I tuda kuda su išli, morali su prič most da odu do tog svog tabora. Jadna cura je mislila o tome kako je čista i neokaljana i kako oće da se takva uda, a ne da se dadne nekom Turku i da se više ne more pogledat u oči. Kad su prilazili priko mosta, ona se skoči s tog konja i baci u rijeku. I eto, otada se ta rijeka zove 'Mlade', i to ime je ostalo eto sve do dana današnjega.

Mogu vam reći da se tu donese vinac i zapale sviće na Dan Mrtvih, na uspomenu mnogi svatova što su izgubili živote. A još nešto, tu se niko ne kupa, niti se usuđuje jer je tu propunta.“ Dragić, Marko (2016). *Povijesne i etnološke predaje o ljubuškom kraju*, Motrišta 92, Mostar. str. 44.-45.

*Katica, još curetak, suzama je molila milost, a janjičari su arlaukanjem bodrili bega. Uštap je osvijetlio Zadvarje kad je beg unio djevojku u kulu. Strgne joj odjeću i siluje. Katica noktima izgrebe Muratovo lice do krvi. Beg podivlja i golim rukama zadavi djevojku.*⁵²

Iako je prošlo skoro pet stotina godina od tog zločina, i danas se još uvijek vjeruje da noću šeta, posrće i urla po zidinama Muratov duh.

Roditelji su očajnički pokušavali spasiti djecu tako što su pokušavali podmititi poreznika novcem. Baš zato, svi sultanovi dužnosnici željeli su da im sultan povjeri tu dužnost. Oni nesretni roditelji, koji nisu imali novca za podmićivanje, bili su primorani unakaziti ili osakatiti dijete. Još jedan od način kako spasiti dijete bilo je da ga ožene s jedanaest, dvanaest godina jer se oženjene mladiće nije moglo oduzimati.

6.4.1. Danak u krvi i Mehmed-paša Sokolović

U romanu se spominje desetogodišnji dječak iz sela Sokolovića koji je poslije izrastao u moćnog vezira Mehmeda-pašu Sokolovića:

Zapamtio je kamenitu obalu, obraslu retkim, golim i ubogo sivim rakitama, nakaznog skeledžiju i trošnu vodenicu, punu pamučine i promaje, u kojoj su morali da prenoće pre nego što su uspjeli da se svi prebace preko mutne Drine nad kojom su graktale vrane. Kao fizičku nelagodnost negde u sebi – crnu prugu koja s vremena na vreme, za sekundu-dve preseče grudi nadvoje i zaboli silno – dečak je preneo sećanje na to mesto, gde se prelama drum, gde se beznade i čamotinja bede zgušnjavaju i talože na kamenitim obalama reke preko koje je prijelaz težak, skup i nesiguran. To je bilo ranjivo i bolno mesto te i inače brdovite i oskudne krajine, na kome nevolja postaje javna i očita, gde čovek biva zaustavljen od nadmoćne stihije i, postiđen zbog svoje nemoći, mora da uvidi i jasnije sagleda i svoju i tuđu bedu i zaostalost.

⁵² Dragić, Marko (2012). *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 137.

Sve je to leglo u onu fizičku nelagodnost koja je ostala u dečaku toga novembarskog dana i koja ga nikad docnije nije potpuno napustila, iako je on promenio život i veru, ime i zavičaj.⁵³

Dječak je zapamtio mučni period prelaska preko Drine, promijenili su mu ime, vjeru i život, a ona fizička nelagoda u njemu je ostala trajno. Zaboravio je sve što je bilo povezano sa zavičajem, potisnuo je traumatična iskustva, ali se u njemu javila ideja o gradnji mosta koja mu je poslužila kao lijek za dušu, odmor, katarza. Iza sklopljenih kapaka ugledao je čvrstu siluetu kamenog mosta i tako je naredio da se o njegovom trošku započne gradnja mosta:

Ali ono osećanje nelagodnosti koje je ostalo od svega toga zajedno nije nikad potpuno nestalo. Naprotiv, sa godinama i sa starošću javljalo se sve češće: uvek ista crna pruga koja mine grudima i preseče ih naročitim, dobro poznatim bolom iz detinjstva, koji se jasno razlikuje od svih muka i bolova što ih je docnije život donosio. Sklopljenih očiju vezir bi tada čekao da sečivo prođe i bol umine. U jednom od takvih trenutaka, on je došao na misao da bi se oslobodio te nelagodnosti kad bi zbrisao onu skelu na dalekoj Drini, kod koje se beda i svaka nevolja kupe i talože bez prestanka, time što bi premostio strme obale i zlu vodu među njima, sastavio dva kraja drumu koji je tu prekinut, i tako zauvek i sigurno vezao Bosnu sa Istokom, mesto svoga porekla, sa mestima svoga života. Tako je on bio prvi koji je u jednom trenutku, iza sklopljenih očnih kapaka ugledao čvrstu i veliku siluetu velikog kamenog mosta koji treba na tom mestu da nastane.⁵⁴

Kad je Mehmed-paša Sokolović ostvario blistavu karijeru odlučio je zapovjediti da se most sagradi:

U jednom od takvih trenutaka, on je došao na misao da bi se oslobodio te nelagodnosti kad bi zbrisao onu skelu na dalekoj Drini, kod koje se beda i svaka nevolja kupe i talože bez prestanka, time što bi premostio strme obale i zlu vodu među njima, sastavio dva kraja drumu koji je tu prekinut, i tako zauvek i sigurno vezao Bosnu s Istokom, mesto svoga porekla sa mestima svojega života. Tako je on bio prvi koji je u jednom trenutku,

⁵³ Andrić, Ivo (2004). *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće. str. 11.

⁵⁴ Dragić, Marko (2012). Danak u krvi u romanu *Na Drini ćuprija* i u suvremenom pripovijedanju. Mostar: HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8. str. 130.-131. prema: Ivo Andrić, *Na Drini ćuprija*, Svjetlost, Prosveta Beograd, Sarajevo, 1989., str. 134.

iza sklopljenih očnih kapaka ugledao čvrstu i vitku siluetu velikog kamenog mosta koji treba na tom mestu da nastane.⁵⁵

Godine 1566. gradnja je počela, a završila se 1571. kada je konačno izgrađen veliki bijeli most s jedanaest lukova i velikom kapijom. Medmed-paša tako je zauvijek povezo Bosnu s Istokom, mjesto svog podrijetla s mjestom svog života. Do mosta se nalazio bogato ukrašeni karavan-seraj (Kameniti han) koji je služio za odmor putnika i u njemu se spremala roba. Kada je počelo tursko povlačenje iz Ugarske, započelo je i propadanje Kamenitog hana jer su izgubljena imanja vakufa, a iz njih se financirao pašin humanitarni projekt.

Očito je da paši nije bilo suđeno da pokuša živjeti život bez boli i da uživa u građevini koju je napravio. Nakon završetka gradnje, ubijen je tako što mu je derviš zabio nož u rebra, baš tamo gdje je cijelog života osjećao bol. Pripovjedač ističe estetsku vrijednost ćuprije, a ona je povezana s mukom i žrtvama koje su se događale za vrijeme njezinog podizanja. Most je prezentiran kao artefakt s dušom koji nema samo funkcionalnu ulogu.⁵⁶

6.4.2. Mehmed-paša Sokolović

Mehmed-paša Sokolović bio je osmanlijski državnik i vojskovođa, a rodio se 1506. godine u Sokolovićima kod Višegrada. U Drinopolje je odveden kao žrtva danka u krvi. Od 1549. godine bio je admiral osmanske mornarice, od 1549. beglerbeg Rumelije te konačno 1565. veliki vezir. Promicao je književnost i umjetnost. Za vrijeme njegovoga vezirovanja, na Porti je bilo mnogo Hrvata, a hrvatski jezik je bio jedan od službenih. Proslavio se u mnogim ratovima i gotovo je samostalno upravljao Osmanskim Carstvom. Radio je vrijedno: obnovio je tursku flotu, planirao prekopavanje Sueskog kanala i 1571. godine dao sagraditi ćupriju za Višegrad na Drini.⁵⁷

6. 5. Most

Most je glavna os romana, a oko nje nižu se priče o događajima i teškim ljudskim sudbinama malih ljudi te je obuhvaćen veliki vremenski period: 1516.-1914. godine. U romanu

⁵⁵Isto, str. 12.

⁵⁶Nemec, Krešimir (2013). Na Drini ćuprija (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 410.-412.

⁵⁷Dragić, Marko (2001) Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine (II). Mala nakladna kuća Sveti Jure i Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL, Baška Voda – Mostar – Zagreb. str. 49.

su opisana geopolitička zbivanja: ratovi, borba oko teritorija, ustanci, vladavina i propast Osmanskog Carstva, društvena zbivanja... Mjesto događanja je prostor neposrednog kontakta Istoka i Zapada, gdje se osjećaju posljedice povijesnih zbivanja. Turci su odgovarali na srpske bune, a turske vojne pobjede i porazi popraćeni su napetostima, seobama, etničkim trzavicama i krizom. Andrić u romanu naglašava jaz između pravoslavnog i muslimanskog stanovništva, a donosi i tezu kako je bio poguban utjecaj turske vladavine na život u Bosni. Turska je vladavina utjecala i na duhovni i na kulturni život toga područja. Ono što je privremeno ublažilo netrpeljivost stanovnika kasabe bila je prirodna nepogoda, velika poplava, koja se dogodila na samom kraju 18. stoljeća. U tom ih je trenutku vezala ista briga, a pripovjedač je zaključio da ljude ne veže ništa kao zajednički sretno proživljena nesreća. Inače, čak i kad se živjelo po moralnim pravilima kantovskog imperativa, podijeljenost nije mogla biti obuzdana pa se tako u 23. poglavlju opisuje slučaj Pave Rankovića koji je živio po pravilima, mudro, časno i pošteno, a ipak nije uspio.⁵⁸

Paradigmatske su i sjevremenske riječi Ive Andrića:

*I ti slušaš i oprezno ideš i pravedno živiš, a upravo ne živiš, nego radiš i štediš i brineš, i vek ti u tome prođe. A onda, odjednom, izokrene se i izopači cela ta igra; nastupe vremena kad svet stane da se ruga razumu, kad se crkva zatvori i umukne, a vlast zameni golom silom, kad oni koji su pošteno i krvavo sticali gube a dangube i siledžije stiču. I nitko ne priznaje tvoje napore i nikoga nema da te pomogne i posavetuje kako da braniš zarađeno i ušteđeno. Može li to biti?*⁵⁹

6. 6. Spajanje fikcije i faksije

Andrić se u romanu *Na Drini ćuprija* usredotočio na osobne drame, teškoće i zbivanja u određenom vremenu u povijesti. Smatrao je da mali, obični ljudi nose sa sobom svoje priče, a da je na pripovjedaču da te priče oblikuje, prenese i protumači. Upravo je to točka gdje se spaja faksija i fikcija, povijest i priča.⁶⁰

⁵⁸ Nemeč, Krešimir (2013). *Na Drini ćuprija* (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 412.-413.

⁵⁹ Andrić, Ivo (2004). *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće. str. 258.

⁶⁰ Peleš, Gajo (1966). *Poetika suvremenog jugoslavenskog romana 1945.-1961*. Zagreb. str. 63.

Mikrohistorija metoda je kojom se Andrić služio pri pisanju romana, odnosno davao je prednost malim ljudima, malim stvarima i lokalnoj povijesti. Dug vremenski period koji je obradio omogućio mu je da dobro prouči kakvog su utjecaja imala povijesne mijene na ljudski život u miješanom kolektivu koji je živio na višegradskom području.⁶¹

6. 7. Osmanska i austrougarska uprava

U prvih osam poglavlja Andrić je pisao o razdoblju kada je kasaba bila pod Osmanskim Carstvom. Tu slijedi orijentalni ritam, sve se odvija mirno, odmjereno, bez žurbe. Međutim, sredinom 19. stoljeća dolazi do promjene – Osmanlije se, pod udarom zapadnjačkog aktivizma, povlače i ta civilizacija polako nestaje zajedno sa svojom tradicijom i običajima. Od 9. poglavlja opisuje se austrougarska uprava, a s time pripovjedač mijenja dinamiku pripovijedanja. Razdoblju turske vladavine, koja je trajala tri i pol stoljeća, Andrić je posvetio tek trećinu knjige, a austrijskoj vladavini, dugoj 36 godina, dvije trećine romana. Time je roman podijeljen na dva fabularna dijela; u prvom (turska vladavina) priča nije usredotočena na individualne sudbine, dok je u drugom (austrijska vladavina) roman ispunjen uglavnom pojedinačnim individualnim sudbinama. Ono što veže dva fabularna dijela jest lik Alihodže Mutevelića. Uveden je kao u lik u 9. poglavlju, a na sceni ostaje do kraja.⁶²

Pripovjedač novu vladavinu opisuje kao mješavinu staroga i novoga, ali radnju naglo počinje ubrzavati jer teži obuhvatiti sve velike promjene. Naime, trgovina se unaprijedila, cirkulira novac, sijeku se šume, počinje gradnja javnih zgrada, kopanje kanala, kuće se numeriraju, proširuje se tržnica, popisuje se stanovništvo... Istočnjačka varošica dolaskom austrijske uprave ulazi u industrijsko-tehnološku epohu i primjećuje se urbanizacija civilizacije pa tako uvode elektriku, vodovod, željeznicu, gramofon, manufakturu, itd. Čak je jedan Mađar otvorio nešto za što u narodu nije bilo imena – bordel koji je bio stidno mjesto kasabe. Nastavno na to, nije za čuditi se što su orijentalna kultura, njihovi običaj i vjerovanja polako odlazili u zaborav. Stanovništvo u početku nije razumjelo potrebu nove vlasti da stalno nešto gradi, dapače, ta im je ustrajnost bila čudna i nezdrava.

U 11. poglavlju opisuje se epizoda sa Šemsibegom Brankovićem iz Crnče koji je tu poslužio kao predstavnik bosansko-orijentalnog kruga. On se grozio nadošlih promjena želeći ostati u svijetu tradicije i starih vrijednosti. Nije razgovarao ni s kim, a kod njega se nije moglo

⁶¹ Isto.

⁶² Nemeč, Krešimir (2013). Na Drini ćuprija (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 415.-417.

doći u nijednom komadiću odjeće koji je novi i nitko pred njim nije mogao reći neku novu riječ. Povrh svega, nitko od njegovih sinova nije mogao raditi posao koji je povezan s novom vlasti, a svojoj unučadi nije dao da idu u školu.

Ipak, pripovjedač u 14. poglavlju konstatira da je život postajao sve življi i sređeniji, može se reći da je to bilo razdoblje blagostanja. Ljudima je bilo dopušteno da žele bolje, da uživaju u dinamici života i uzbuđenju koji ono donosi.

Nov život i mogućnosti koje su se pojavljivale svidjele su se mladima, a stariji su žudili za slatkom tišinom koja je prema starom modelu bila jedina ispravnost javnog i privatnog života. Uspostavljen je dobar i efikasan upravni aparat koji je uspijevaao da poreze i namete izvuče od naroda na bezbolan način, za razliku od turske vlasti koja im je otimala novac grubim metodama.⁶³

*Stara shvatanja i stare vrednosti sudarili su se sa novima, mešali među sobom ili živeli uporedo, kao da čekaju ko će koga nadživeti.*⁶⁴

6. 8. Alihodža

Promjene u kasabi prati lik Alihodže koji je bio nasljednik prvog nadzornika koji se brinuo za Mehmed-pašinu zadužbinu. Njegovom pretku, Dauthodži, koji je prvo bio čuvar i upravljač vakufa, most je ostavljen na brigu i čuvanje, a on je postao svim svojim bićem za njega vezan. Ironično, Turci su ga na kraju za uho prikovali na hrastovu gredu na kapiji mosta. Alihodža je preuzeo njegovu ulogu, ali toj je ulozi pristupao drukčije. Bio je skeptičan komentator zbivanja višegradskog mikrokozmosa, autentični tumač i oštroumni pučki filozof. Branio je zakon i običaje, ali u vremenima etičkih napetosti nastojao je sačuvati suživot.⁶⁵

Alihodža romanu daje metafizičku dimenziju tako što prepričava legendu koju je čuo, a koja se tiče nastajanja ćuprije. Naime, priča kako je ćuprija nastala kao *božja spojnica*. Šejtan je stvarao provalije koje su dijelile ljude i odvajale krajeve, a Alahu je bilo žao pa je poslao anđele (*meleće*) da pomognu ljudima. Anđeli su, prema legendi, iznad provalija raširili krila i svijet je počeo prelaziti preko njihovih krila pa su tako ljudi od njih naučili kako se grade

⁶³ Isto.

⁶⁴ Andrić, Ivo (2004). *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće. str. 108.

⁶⁵ Isto, str. 418.

mostovi.⁶⁶

Alihodža je gorljivi protivnik novih zapadnjačkih promjena, a veliki branitelj kodiranih vrijednosti orijentalnog svijeta. Prema njegovom mišljenju stvari su se odvijale neprirodno brzo i van ljudske mjere. Prezirao je brzinu, njihove želje za promjenom, aktivizam koji je samo njima za svrhu, u tome je jedino vidio besmislene pothvate i neutaživu glad.⁶⁷

Pripovjedač najveći naglasak stavlja na izgradnju željeznice jer je ona uvelike promijenila izgled kasabe, štoviše, željeznica je direktno utjecala na ćupriju. Alihodži se nije sviđalo kada su počeli radovi i popravci na mostu. On je u tome vidio opasnost i upozoravao da oni koji je danas popravljaju, da će je oni sutra i rušiti.⁶⁸

Alihodža je savjetovao: „A ja vama kažem da ne valja što diraju ćupriju; i neće izdobriti ovo popravljanje, vidjećete; kao što je danas popravljaju, tako će je sutra rušiti.“⁶⁹

*Toliko godina on gleda kako ruku ne skidaju sa ćuprije, čistili su je, doterivali, popravljali u temeljima, vodovod kroz nju sporovodili, elektriku na njoj zapalili, i onda sve to jednog dana digli u lagum kao da je stena u planini a ne zadržbina, hair i lepota. Sad se vidi šta su i za čim idu. On je to oduvek znao, ali sad, to može i poslednja budala da uvidi. Od najtvrdjeg i najtrajnijeg počeli su da odbijaju, od božjeg da uzimaju. I ko zna gde će se zaustaviti! Evo je i sama vezirova ćuprija počela da se osipa kao đerdan; a kad jednom počne, niko ga više ne zadrža.*⁷⁰

6.9. Lotika

Lik koji je suprotstavljen Alihodži, iako u nijednom trenutku ne dolaze u direktan sukob, jest Lotika Caler. Hotelijerka Lotika predstavница je zapadnog kulturno-civilizacijskog kruga. Ona dolazi u Bosnu odmah nakon početka austrijske vlasti te u Višegradu vodi hotel – *Hotel zur Brücke*. Njezin je hotel centralno okupljalište društvenog života. Lotika je emocionalno hladna, brze pameti, poduzetničkog duha, a kao takva potiče ideju napretka i iluziju sigurnosti koju novac nudi. U njezinom se životu sve vrti oko novca, a navečer, kad gosti odu, ona u sobi broji novac, piše dopise bankama, raspoređuje novac, prevrće po računima.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ Isto, str. 171.

⁷⁰ Isto, str. 265.

Religiozno se odnosi prema novcu te za njega mukotrпно radi i trpi stalna odricanja. Međutim, velikodušno je darivala siromašne i pomagala posrnulim obiteljima. I Lotikina je sudbina povezana sa sudbinom mosta. U nekim je večerima, kada joj umor i iscrpljenost nisu dopuštali da radi, odlazila do prozora i odmarala gledajući u moćni, visoki most:

Njegove dve strane savijale su se jedna ka drugoj, sastajale u oštrom vrhu, i podržavale se uzajamno u savršenoj i nepokolebljivoj ravnoteži. Sa godinama to je postao njen jedini i prisni vidik, nemi svedok kome se ova Jevrejka sa dva lica obraćala u trenucima kad je tražila odmora i svežine i kad bi u svojim poslovnim i porodičnim brigama, koje je uvek rešavala sama, došla na mrtvu tačku i bezizlazno mesto.⁷¹

Kao što se često dogodi ljudima kojima sve u životu podliježe novcu, tako je i Lotiki sudbina priredila potpuni pad. Dogodio se burzovni slom – katastrofe Prvog svjetskog rata natjerale su je da na vlastitoj koži osjeti da je novac istodobno i sve i ništa, apstrakcija koja posjeduje nestvarnu moć nad nama. Iznenada je propala i njezin se život počeo mrviti i osipati. Završila je kao ponižena izbjeglica u tuđoj kući, a to nije mogla trpjeti pa je doživjela živčani slom i zapala u stanje teškog očajja. Njezinim je padom urušen model života koji je prijaio samosvjesnom građanstvu, a kojemu je Andrićev pripovjedač bio izrazito kritično nastrojen.⁷²

Na težak je način shvatila da je novac istodobno „sve i ništa, svugdje ali i nigdje posebno“, da je on „konkretna apstrakcija koja postoji izvan nas i posjeduje stvarnu moć nad nama.“⁷³

6. 10. Ratni događaji

Ratni događaji iz 1914. godine opisani su u posljednjem, 24. poglavlju. Čuprija, koja je povezivala Istok i Zapad, sad je stajala između dva zaraćena svijeta. Stari Alihodža bio je uvjeren u ispravnost svojih stavova o novom vremenu i čudnim običajima. Posve se osamio i zatvorio u sebe. Žandari su ga opominjali da treba zatvoriti dućan jer je opasno zadržavati se dok je bombardiranje u tijeku, a on je odgovarao kako je ionako sve odavno mrtvo, a samo se redom pokapaju. Alihodžino proročanstvo se ostvarilo – most je miniran i to tako što je aktiviran davno postavljen eksploziv na njemu. Austrijska renovacija mosta za njega je otpočeta bila više uništavanje, nego dotjerivanje. Veliki kamen sa sedmog stupa mosta nakon

⁷¹ Andrić, Ivo (2004). *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće. str. 147.

⁷² Nemeć, Krešimir (2013). *Na Drini ćuprija* (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 422.-425.

⁷³ Andrić, Ivo (2004). *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće. str. 231.

eksplozije doletio je do njegovog dućana pa je ranjen izašao pogledati učinak eksplozije. U romanu je dramskom snagom opisana materijalizacija Alihodžine slutnje koju je izrekao odmah nakon austrijske okupacije Višegrada. Alihodžu je pogodilo rušenje mosta jer ga je iznimno volio i poštovao kao osobnu svetinju, a to mu je predstavljalo i oskvrnuće simbola orijentalnog graditeljstva.

Promatrajući rušenje mosta usputno je doživljavao rušenje onoga što mu je bilo srcu najdraže. U tim trenucima Alihodža umire pa je tako povezana njegova individualna sudbina s onom kolektivnom. S ćuprijom je sve počelo, s ćuprijom se sve završilo (Bandić, 1963: 223).

6. 11. Kraljević Marko i Alija Đerzelez

Marko Kraljević bio je sin srpskog kralja Vukašina. Njega je ubio njegov sluga, koji se želio dokopati lančića s njegovoga vrata, dok je pio vodu na vrelu. Nakon što je ubijen Vukašin, kralj Srbije, Bosne i Zapadnih strana, okrunjen je Tvrtko Kotromanić za bana 1357. godine, a za kralja 1377. godine. Kraljević je Marko poginuo 1395. Na Rovinima kada se borio na osmanskoj strani protiv rumunjskog vojvode Mirče.⁷⁴

Andrić na početku romana spominje da su uzvodno do mosta ogromne udubine u pravilnim razmacima, kao urezani tragovi od kopita nekog konja natprirodne veličine. Dok srpska djeca vjeruju da su tragovi u Starom gradu još od vremena kada je odatle bježao Kraljević Marko, turska djeca vjeruju Đerzelez Alija tuda prošao na svojoj krilatoj bedeviji. Alija je tako preskakao potočiče.⁷⁵

⁷⁴ Dragić, Marko (2008). Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Fakultetski udžbenik. Split Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. str. 214.

⁷⁵ Milanović, Branko (1977). Ivo Andrić u svjetlu kritike. Sarajevo: Svjetlost. str. 223.

7. KAKO SU PRIČE OBLIKOVANE?

Priče su oblikovane različitim stilskim registrima. Primjerice, inspiraciju za priču o Avdaginoj Fatimi Andrić je dobio iz narodne predaje, a napisao ju je duhu orijentalne romantike i u ugođaju balade ili sevdalinke. Naime, Fatima je na dan vjenčanja s nevoljenim čovjekom, kojeg joj je izabrao otac, skočila s mosta u Drinu. Nadalje, utjecaji psihološkog realizma vidljivi su u priči o usponu i padu hotelijerke Lotike. Tragično i fatalistično piše o samoubojstvu vojnika Gregora Feduna, itd. Međutim, izuzetno je neobična umetnuta novela o Milanu Glasinčaninu koja se našla u samom središtu romana. Ta novela nema uporište u povijesnom stvarnom trenutku. Radi se o jednostavnoj kartaškoj partiji, gdje se izmjenjuju dobitak, sreća i gubitak, neobuzdana strast i varljivost. Glasinčanin testira svoju sudbinu i igra se s nepoznatim – u partiji života vuče kartu koja će mu donijeti život ili smrt. „Sve mu odjednom postade jasno: i šta je vrednost života, i šta je život i šta je njegova prokleta i neobjašnjiva strast da se igra sa svojim i sa tuđim, sa samim sobom i sa svim oko sebe.“⁷⁶

Opisan je sablasni dekor noćne igre koja se odigrava baš na mostu pa je to čini još magičnijom i spiritualnijom. U roman *Na Drini ćuprija* Andriće je upleo i autobiografske elemente. Ideološke dvojbe i proturječja opisao je u posljednjim poglavljima uvodeći tako povijesno-filozofsku refleksiju. Zanimljivo je 18. poglavlje kada uoči Prvog svjetskog rata uvodi likove gimnazijalaca nove generacije i studenata koji su se školovali na različitim dijelovima Monarhije. Njihov dolazak u kasabu preko ljetnih praznika značajno mijenja izgled mjesta jer oni sa sobom donose novi govor, stavove, odjeću, pjesme, ideje.

Oni su spremni podnijeti žrtvu za svoje ideje i iluzije, a u tom trenutku Andrićev pripovjedač prestaje biti ekonomični kroničar i ne štedi na elaboraciji revolucionarno-nacionalističkog projekta koji se začeo u organizacijama poput Hrvatsko-srpske napredne omladine i Mlade Bosne. Ti likovi prvenstveno nose ideološko-političke stavove u formi esejiziranih dijaloga ili u obliku sukoba ideja. Stiković je oduševljen radikalnim nacionalizmom, Herak socijalističkim idejama, a Galus smatra potrebnim jugoslavensko ujedinjenje sa Srbijom kao Pijemontom. Fehim Bahtijarević donosi orijentalnu fatalističku misao pa se tako dobiva kolektivno stanje svijesti. Andriću je, za očekivati, bila najbliža

⁷⁶ Andrić, Ivo (2004). *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće. str. 120.

Galusova misao, misao revolucionarne omladine. U romanu Galus uvjerava u potrebu rušenja „tamnice naroda“ i stvaranje države Južnih Slavena.⁷⁷

Andrić piše o novim ljudima, odgoju po raznim gradovima i državama:

To su novi ljudi, koji se školuju i vaspitavaju po raznim gradovima i državama i pod različitim utjecajima. Iz velikih gradova, sa univerziteta i gimnazija na kojima uče, ti mladići dolaze zasenjeni osećajem gorde smelosti kojim prvo i nepotpuno znanje ispunjava mladoh čoveka, i poneseni idejama o pravu naroda na slobodu i čoveka pojedinca na uživanje i dostojanstvo. Sa svakim letnjim raspustom oni donose slobodoumna shvatanja društvenih i verskih pitanja i zanos oživelog nacionalizma, koji je u poslednje vreme, naročito posle srpskih pobeda u balkanskim ratovima, porastao do opšteg verovanja, a kod mnogih mladića do fanatične želje za delom i ličnim žrtvovanjem.⁷⁸

Vidićeš, Fehime, — uveravao je zaneseni Galus svoga druga, kao da je to stvar ove noći ili sutrašnjeg dana, — vidićeš, ostvarićemo državu koja će biti najdragocjeniji prilog napretku čovječanstva, u kojoj će svaki napor biti blagosloven, svaka žrtva sveta, svaka misao samonikla, nošena našom riječi, i svako djelo sa pečatom našeg imena. Tada ćemo stvarati djela koja će biti produkt našeg slobodnog rada i izraz našeg rasnog genija, djela prema kojima će sve što je učinjeno u stoljećima tuđe uprave izgledati kao nedostojne igračke. Premostićemo veće rijeke i dublje ponore. Sagradićemo nove, veće i bolje mostove, i to ne da vezuju tuđe centre sa pokorenim pokrajinama, nego da spajaju naše krajeve među sobom i našu državu sa cijelim ostalim svijetom. Jer, o tom više nema sumnje, nama je suđeno da ostvarimo ono čemu su svi naraštaji prije nas težili: državu, rođenu u slobodi i zasnovanu na pravdi, kao jedan dio božje misli, ostvaren na zemlji.⁷⁹

⁷⁷ Nemeć, Krešimir (2013). Na Drini ćuprija (pogovor). Zagreb: Školska knjiga. str. 432.-434.

⁷⁸ Andrić, Ivo (2004). Na Drini ćuprija. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće. str. 193.

⁷⁹ Isto, str. 205.

8. ZNAČAJ ČUPRIJE – ŽIVOT PRIJE MOSTA

Ćuprija je stanovnicima kasabe od velikog značaja jer je prije nego što je ona sagrađena život za njih bio značajno teži. Bili su priviknuti podnositi kompliciranosti, nedaće i nepravilike koje su se događale. Naime, s jedne na drugu stranu prelazili su preko skele, ali taj je prolaz bio nemoguć čim bi se dogodila neka vremenska nepogoda. Svi su osjećali da im treba nešto što bi ih spojilo i nešto što bi bilo jače od prirode, ali ta je težnja bila duboko skrivena u ljudima.⁸⁰

Mehmed paša u romanu je prikazan kao veliki vođa koji je u tuđem svijetu bio izuzetno uspješan i važan. Iako je u tuđinstvu zaredao uspjehe, ne može prijeći preko stare rane koja ne jenjava pa odlučuje provesti davnu želju u djelo.⁸¹

⁸⁰ Andrić, Ivo (2004). Na Drini ćuprija. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće. str. 7.

⁸¹ Isto.

Na Drini ćuprija – Most Mehmed-paše Sokolovića⁸²

9. ZAKLJUČAK

Roman *Na Drini ćuprija* po svojoj je strukturi novelistički roman. Sastavljen je od manjih cjelina koje su gotovo samostalno oblikovane. Obuhvaća se veliki vremenski period pa se pripovjedač nije usredotočio na jedan lik, problem ili temu, već na različitim točkama linije vremena odabire priče i ilustrira određeno razdoblje. Izdvajaju se trenutci iz kolektiva i karakteristične ljudske sudbine. Priče se formiraju u manje prstenove koje onda narator povezuje i uopćava univerzalnim iskazima. Uglavnom sve priče imaju tragičnu dimenziju, u središtu su nesretne sudbine te se ističe tragičnost i trošivost života, ali i fenomen obnavljanja života. To je božji vječni zakon, krug ljubavi, krug života i smrti, kako to navodi Bandić 1963: 223.

Iako se Andrićev roman čini kao prividno rasuti teret, zapravo on im simboličko središte – most na Drini. On je čvrsta točka, orijentir u prostoru i povijesnom vremenu te poveznica između kolektivnog i individualnog. Most predstavlja ljepotu, jakost, veličinu, sklad i nepromjenjivost. Ono sastavlja i pomiruje mitsko i povijesno iskustvo jer, stavljajući kamenu građevinu u centar priče, omogućuje pripovjedaču komentiranje stvarnih povijesnih događaja, ali i ljudskog trajanja uopće. Sva zbivanja događaju se na ćupriji ili su s njome neposredno povezani. Trajnost mosta suprotstavljena je čovjekovoj smrtnosti i ograničenosti. S pravom je Tartalija 1979: 37. ustvrdio da je most jak i čvrst pa može podnijeti sve povijesne stihije, drame i ljudske tragičnosti.

LITERATURA

1. Andrić, Ivo (2004). *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Biblioteka Jutarnjeg lista XX. stoljeće.
2. Andrić, Ivo (1989). *Na Drini ćuprija..* Sarajevo: Svjetlost, Prosveta Beograd.
3. Andrić, Ivo (1981). *Na Drini ćuprija*. Sarajevo: Svjetlost.
4. Andrić, Ivo (1978). *Na Drini ćuprija*. Zagreb: Slovo Ljubve.
5. Bandić, Miloš I. (1963). *Ivo Andrić: zagonetka vedrine*. Novi Sad.
6. Beljan, Iva (2011). *Pripovijedanje povijesti. Ljetopisi bosanskih franjevaca iz 18. stoljeća*, Zagreb-Sarajevo.
7. Barac, Antun (1954). *Jugoslavenska književnost*. Zagreb: Matica Hrvatska.
8. Bogdanović, Marijan (1984). *Ljetopis krševanskog samostana*. Sarajevo.
9. Dizdar, Mak (1988). *Na Drini ćuprija* (izvodi iz kritika). Sarajevo: Svjetlost.
10. Dragić, Marko (2020). Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split. 219.-240.
11. Dragić, Marko (2016). *Povijesne i etnološke predaje o ljubuškom kraju*, Motrišta 92, Mostar. str. 25-61.
12. Dragić, Marko (2012). *Danak u krvi u romanu Na Drini ćuprija i u suvremenom pripovijedanju*. Mostar: HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8. str. 123.-140.
13. Dragić, Marko (2011). *Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411.
14. Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split.
15. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005.
16. Dragić, Marko: *Književna i povijesna zbilja*, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Split, 2005.
17. Dragić, Marko (2003). *Doktorska disertacija Ive Andrića*, Motrišta 26. Glasilo Matice hrvatske, Mostar. 177.-185.

18. Dragić, Marko (2001). *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine (II)*. Baška Voda-Mostar-Zagreb: Mala nakladna kuća Sv. Jure i Zajednica izdanja ranjeni labud.
19. Hawkesworth, Celia (1984). *Bridge Between East and West*. London-Dover.
20. Jandrić, Ljubo (1982). *Sa Ivom Andrićem, drugo prošireno i dopunjeno izdanje*. Sarajevo.
21. Jelčić, Dubravko (2004). *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*. Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić.
22. Leovac, Slavko (1988). *Na Drini ćuprija (izvodi iz kritika)*. Sarajevo: Svjetlost.
23. Milanović, Branko (1977). *Ivo Andrić u svjetlu kritike*. Sarajevo: Svjetlost.
24. Nemeć, Krešimir (2013). *Na Drini ćuprija (pogovor)*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Peleš, Gajo (1966). *Poetika suvremenog jugoslavenskog romana 1945.-1961*. Zagreb.
26. Prosperov Novak, Slobodan (2003). *Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas*. Zagreb: Golden marketing.
27. Solar Milivoj (1979). *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
28. Šabotić, Damir (2005). *Topos granice i metafora mosta u romanu „Na Drini ćuprija“ Ive Andrića*. Bosna franciscana: časopis Franjevačke teologije Sarajevo 23. str. 45-55.
29. Šicel, Miroslav (2007). *Povijest hrvatske književnosti XX. stoljeća, Knjiga IV, Hrvatski ekspresionizam*. Zagreb: Naklada Ljevak.
30. Tartalja, Ivo (1979). *Pripovedačeva estetika. Prilog poznavanju Andrićeve poetike*. Beograd.
31. Trifković, Risto (1988). *Na Drini ćuprija (biografska zabilješka)*. Sarajevo: Svjetlost.
32. Vučković, Radovan (1974). *Velika sinteza (O Ivi Andriću)*. Sarajevo.
33. Žmegač, Viktor (1982). *Književnost i zbilja*. Zagreb: Školska knjiga.

Sažetak

Rad je komponiran od 9 poglavlja. U prvom dijelu rada predstavljena je biografija Ive Andrića i donose se književni uzori koji su poslužili pri pisanju romana. U nastavku se može pročitati kako se Andrić pripremao za pisanje romana, a objašnjeno je kako je i kada ćuprija nastala. Nakon kratkog sadržaja, problematizira se odnos fikcije i faksije. Naposljetku su doneseni primjeri iz romana preko kojih se najbolje uviđa Andrićevo izuzetno uspješno prepletanje fikcije i faksije. Most je poslužila kao glavna poveznica pa je na kraju još potonje opisan njegov značaj.

Ključne riječi: fikcija, faksija, Andrić, Drina, most, ćuprija

Faction and fiction in „The Bridge on the Drina“, a novel by Ivo Andrić

Abstract

This paper is composed of nine chapters. In the first part of the paper, the biography of the author is shown, as well as the literary role models that influenced him while writing the novel. Moving on, this paper talks about Andrić's preparations for writing the novel, while the readers also find out more about the bridge itself - when and how it was made. After going through the summary of the novel, the paper focuses on the relationship between the fiction and faction found in the novel. At last, the examples from the novel are shown to confirm Andrić's exceptional intertwining of fiction and faction. The bridge served as the main connection, which is why its significance is, in the end, described in detail.

Keywords: fiction, faction, Andrić, Drina, bridge

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	NANA BOŠNJK
NASLOV RADA	FIKCIJA I FAKCIJA U ROMANU NA DRINI ČUPRIJA IVE ANDRIĆA
VRSTA RADA	DIPLOMSKI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNAJOSTI
ZNANSTVENO POLJE	KNJIŽEVNOST
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	prof. dr. sc. MARKO DRAGIĆ
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	—
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. doc. dr. sc. LUCIJANA ARHANĐA SUNDOV 2. prof. dr. sc. MARKO DRAGIĆ 3. dr. sc. NIKOLA SUNARA

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
- b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

23.9.2021.

mjesto, datum

Bošnja

potpis studenta/ice

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja IVANA BOŠNJK, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice hrvatskog jezika i književnosti i povijesti umjetnosti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23.9.2021.

Potpis

